

AVOIMEN ÄÄRELLÄ

Sera Martikainen
Maisterin tutkinnon opinnäyte
Dokumentaarinen elokuva
Elokuvataiteen ja lavastustaiteen laitos
Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu
Aalto-yliopisto
24.10.2017

Tekijä Sera Martikainen

Työn nimi Avoimen äärellä

Laitos Elokvataiteen ja lavastustaiteen laitos

Koulutusohjelma Dokumentaarinen elokuva

Vuosi 2017

Sivumäärä 40

Kieli suomi/
englanti

Tiivistelmä

Opinnäytetyö koostuu taiteellisesta osuudesta, dokumentaarisesesta elokuvasta *Still life, stilleben, Hiljaiselo* ja tästä kirjallisesta osuudesta. Taiteellinen osuus on elokuva ullmanilaisista uniryhmistä, joissa puretaan unia pienissä ryhmissä keskustelemalla. Kirjallinen osuus esittelee ullmanilaisten uniryhmien periaatetta ja niiden pohjalta kehitettyä aiheidearyhmää. Kirjallisen työn aineistona on käytännössä toteutettuja testityhmiä, joissa on purettu elokuvaopiskelijoiden aiheideoita keskustelemalla ullmanilaisen ryhmäprosessin mallia mukaillen.

Käytännön kokeiluista teksti laajenee käsittelemään Sera Martikaisen henkilökohtaista suhdetta ohjaana toimimiseen. Avoin, ei-kielellinen ja ei-ymmärtäminen ovat Martikaisen tekijälaadun ytimessä. Näitä teemoja työssä pohditaan käyttäen apuna muutamia kokeiluja, lähdekirjallisuutta, Martikaisen elokuvia sekä sisäisen maailman vaikeasti tavoitettavia liikkeitä. Työssä päästään avoimen äärelle ja pyritään pysymään siellä. Oma kokemusmaailma on ohjaajan tärkein ja konkreettisin työkalu.

Avainsanat dokumentaarinen elokuva, avoin, uniryhmä, aiheidearyhmä, kokemus

Author Sera Martikainen

Title of thesis On the verge of open

Department Department of Film, Television and Scenography

Degree programme Documentary film

Year 2017

Number of pages 40

Language Finnish/
English

Abstract

The thesis consists of two parts — artistic and theoretical. The artistic part is a documentary film *Still life, stilleben, hiljaiselo*. The film is about dream groups where people study their dreams. The theoretical part presents Montague Ullman's dream group process and an application based on that. The application is for studying ideas instead of dreams. For the theoretical part few idea groups were held in practice.

From the practical part the text moves towards Sera Martikainen's more personal view on documentary film making. Open, not understanding, not explaining and nonverbal are in the very core of Martikainen's artistic practice. These themes are being reflected by using few experiments, written source material, few films made by Martikainen and the light movements of inner worlds which are hard to catch. The text leads to the verge of open and tries to stay there. The most important tool for a documentary film director is the abstract world of all his/hers experiences.

Keywords documentary film, open, dream group, idea group, experience

SISÄLLYSLUETTELO

Johdanto.....	2
1 MITEN LÄHESTYÄ AVOINTA?.....	4
1.1 Toinen harjoituselokuva Oravahavaintoja.....	5
1.2 Uniryhmät.....	8
1.2.1 Uniryhmän kulku.....	10
1.2.2 Esimerkki uniryhmästä.....	11
1.3 Aiheidearyhmät.....	15
1.3.1 Aiheidearyhmän kulku.....	16
1.3.2 Ensimmäinen aiheidearyhmä.....	17
1.3.3 Kolmas aiheidearyhmä.....	23
1.4. John Deweyn kokemuksen käsitteestä ja taiteen tekemisestä.....	26
2 MITEN OLLA AVOIMEN ÄÄRELLÄ?.....	29
2.1 Lopputyöelokuva Still life, stilleben, hiljaiselo.....	30
2.2 Avointa elokuvan tekemisessä ja olemisessä.....	33
2.3 Ei-kielellisestä ei-ymmärtämiseen.....	35
3 MITEN PYSYTELLÄ AVOIMEN ÄÄRELLÄ?	37
3.1 Grande finale ei ole lopussa vaan läsnä koko ajan.....	38
Lähteet.....	40

JOHDANTO

Elokuva on ajattelua. Minä ajattelen esimerkiksi avointa kämmentä pöydän pintaa vasten taputtelemalla ja siihen tarttumalla. En tarkoita niinkään sitä, että olisin käytännön ja teorian välisellä asteikolla asettunut johonkin kohtaan ajattelussani, vaan sitä että kehoni ajattelee siinä missä mieleni. Keho ja mieli ajattelevat yhdessä, ne kokevat yhdessä.

Tämän ajatuksen äärelle olen päätenyt muun muassa osallistumalla ullmanilaisiin uniryhmiin, kehittämällä unien purkamiseen tarkoitettua metodista vastavaa aiheideoille, lukemalla Deweyn kokemusfilosofiaa ja taiteilijoiden pohdintoja ei-ymmärtämisestä. Sekä ennen kaikkea tutustumalla omaan sisäiseen maailmaani olemalla, ja opiskelemalla kuinka tehdään elokuvia.

Kandityössäni pohdin hiljaisuutta elokuvassa. Yritin ajatella hiljaisuutta sekä elokuvateknisesti, että avoimesti. Hain hiljaisuuden määritelmää uskontotieteestä asti. Minussa hiljaisuuden kaipuu on sisäänrakennettu ominaisuus. Siedän sitä hyvin. Tarvitsen sitä. Tunnistan itsessäni kaipuun hyväksyä mysteerin läsnäolo ilman selityksiä. Olen aina ollut hieman välinpitämätön selityksiä kohtaan ja kiinnostunut enemmän näkemään ne selittämättömät kohdat maailmasta, joita voi opetella sietämään.

Taide pyrkii kohti uusia avauksia ja avoimuutta silloin kun se hengittää vapaasti, eikä ole pakotettu selittämään tai vastaamaan. Avoimuuden merkitys elokuvassa ja elokuvien tekemisessä on minun tekijäidentiteettini kannalta perustavanlaatuisen tärkeä pohdinnan kohde. Dokumentaarisen elokuvan historiasta päälle kallistuva selittämisen ja todentamisen taakka on mielenkiintoinen haaste omalle avoimen elokuvan ja olemisen ajatukselle. Siksi etsin avointa elokuvasta ja vielä erityisesti dokumentaarisesta elokuvasta.

Lopputyöni kirjallisessa osuudessa yritän hahmottaa, mikä minulle on elokuvassa tai sen tekemisessä merkityksellisintä. Henkilökohtaista reittiä mukailemalla uskon löytäväni myös yleisiä, toisille tunnistettavia kohtia. Kirjallinen osuus pohjautuu muutamille kokeiluille, lähdekirjallisuudelle ja sisäisen maailman vaikeasti tavoitettaville liikahtuksille. Tieteellinen tai sitä jäljittelevä kirjoittaminen ei tunnu mielekkäältä, joten yritän jotain muuta. Alan taputella pöytää ja tartun siihen.

a v o i n

- 1 aukea
- 2 auki oleva, avattu
- 3 esteetön, vapaa
- 4 avomielinen, suora, rehellinen, teeskentelemätön
- 5 esillä oleva, näkyvä, peittelemätön

(Kielitoimiston sanakirja, <kielitoimistonsanakirja.fi> 4.4.2017)

1 MITEN LÄHESTYÄ AVOINTA?

Avoin on aukea, avanto, tuuli talojen väleissä, jäätynyt metsälampi, horisonttiin pakeneva meri, valkoinen lautasen pinta, joka odottaa hernekeiton laskeutumista. Juuri heränneen katse. Avoin on johonkin äärelliseen rajattu äärellinen alue, joka tuntuu äärettömältä. Avoin on jotain, jonka pystyy käsittämään ja selittämään, mutta ei puhdistamaan ja purkittamaan. Avoin haluaa jäädä aina vähän vapaaksi ja koskemattomaan naamioiduksi.

Avointa aluetta lähestyessä mieli rakentaa strategian. Tulen tästä kohdasta, tässä kulmassa, tällä vauhdilla. Aistit virittyvät, koska aukealla alueella tulen näkyväksi ja haavoittuvaksi. Hidastan vauhtia juuri ennen ja painan pääni hieman kyyryyn. Pysähdyn. Viimeisen askeleen otan harkiten ja tunnen kun ylitan rajan; toinen jalka metsän puolella, toinen aukean. Hiljalleen valun kokonaan näkyväksi. Olen avoimella paikalla.

Hetken tekee mieli paeta tai ainakin varmistaa selusta. Hengitän sisään ja ulos, yksi ja kaksi. Alan luottaa avoimeen tilaan joka laajenee ympärilleni ja olomuotoni muuttuu. Metsään juurtuneet jalkapohjat. Tuulee ja hengitän.

1.1 TOINEN HARJOITUSELOKUVA ORAVAHAVAINTOJA

- alkumatka avoimen äärelle

Harjoituselokuvassani *Oravahavaintoja* aloin pohtia tietämisen ja tiedon teemoja. Aluksi ajattelin, että minun on luettava valtavat määrät tieteen historiaa ja tukeuduttava siihen. Huomasin kuitenkin sen johtavan nopeasti umpikujaan, tai liian laajoille lähteille. Päädyin luottamaan omaan kokemukseeni tietämisen vaikeudesta. Tiede on jatkuvassa liikkeessä, koko ajan kumottavissa, uudesti syntyvien totuuksien äärellä.

Tiede ja sen tekeminen ovat sopimuksia havaintojen arvottamisesta ja järjestämisestä, siis mielestäni eivät todempia tosia kuin epätieteelliset havainnot. Elokuvaa varten pohdin paljon epätieteellistä tietämistä ja näiden pohdintojen tiivistymäksi elokuvaan löytyi Luonto-Suomen tarinaillasta valloittava tarina, jossa mies kohtaa toistuvasti kurkiparven. Kurkien ja miehen välille muodostuu yhteys, joka saa miehen liikuttumaan.

"Mulla on semmonen tarina. Jota ei ole kerrottu oikeastaan lähipiiriin ulkopuolelle koskaan, koska se on aika uskomaton tarina. Ja se liittyy kurkiin. Noin 16 vuotta sitten olin tulossa kerran yhtä metsäautotietä, ja pysähdyin pyörällä semmosen pellon kupeeseen, ja aistin että nyt on lähellä jotain. Aloin kattelea pusikon taakse, niin siinä oli 15 kurkea. Hetken aikaa katseltiin toisiamme ja tapahtu yhteys. Eli niiden kurkien ja minun välillä meidän energiat tapas toisensa ja mä nousin kananlihalle. Ne ei lähteny mihinkään, ne katseli minua. Mä siinä aikani olin ja aloin juttelemaan niille. Kurjet alkoivat tööttöttelemään mulle. Oltiin siinä varmaan puoli tuntia ja mä aattelin, että eihän tästä mihinkään pääse.

Lopulta lähdin pois ja pidin muutaman päivän väliä ja poljin taas sinne. Ei ketään. Mutta olin lähdössä pois, niin metsänreunasta alko kuulua töötötystä ja samat 15 kurkea lensivät siihen parinkymmenen metrin päähän ja alkoi selittää mulle jotain. Aikamme oltiin siellä.

Aloin sitä puhuu, olin puhunut vaimolleni ja päätettiin, että menään yhdessä sinne. Ajettiin autolla ja ei ketään! Mentiin siihen pellon reunaan ja sanoin että kyllä ne täällä on ollut. Että älä nyt usko, että mä pehmosia puhun. Vähän ajan päästä metsänreunasta kuuluu töötötystä ja 15 kurkea lentävät siihen parinkymmenen metrin päähän ja heiluttelevat päätään ja töötöttelevät siinä meille.

Se teki meihin niin hirveän suuren vaikutuksen. Ensinnäkin tuli sellanen ollo, että tää on joku intiimihomma nyt. Huipennus tapahtu sitten, mua alkaa vieläkin itkettää, huipennus tapahtu sitten syksyllä, kun kurjet menivät jo pois täältä leveysasteilta. Taas lähdettiin yhtenä kertana sinne, että vieläköhän ne on siellä. Eikä näkynyt ketään, ja todetiin että ei tämmöstä oo olemassakaan, että on 30 kertaa jo käyty niiden kanssa.

Ja vähän ajan päästä metsänreunasta kuuluu samat töötötykset ja ne kurjet lensi siihen samaan paikkaan. Mahoton meteli ja pään heilunta! Ja sitten ne nousi siivilleen ja lähti lentämään. Ne kaartoivat takaisin ja ne lensivät ihan matalalta meidän pään yli ja pitivät semmoisen metelin menessään. Ja sitten ne lähti. Ja meni. Eikä koskaan enään tullut. Itselle tää tarina oli semmonen henkinen kokemus, että siinä primitiivisen linnun energiat ja nykyajan ihmisen energiat kohtas toisensa. " -Osmo Kivivaara, Hauho, Luonto-Suomen Tarinailta, YLE

Elokuvassa miehen koskettava ja humoristinen kertomus yhdistyy kuviin erilaisista miljöistä, joissa kerätään ja käsitellään konkreettisia tiedonmurusia ihmisen toimesta. Valtavan kokoinen kartta tulostuu printterin leveästä suusta ja lyijykynä tallentaa nyljetyn mäyrän mitat paperille. Kertomus kurjista yhdistettynä suoriin kuviin maailmasta saa toiset katsojat ajattelemaan elokuvan tarkkailevan ihmistä tai luontoa, tai luontoa tutkivaa ihmistä. Mielestäni elokuva tarkkailee ihmistä, joka tutkii luontoa ja ihmistä, joka on samalla itse osa luontoa. Lilluvan ja tunnusteleavan olomuotoni ytimessä on haluttomuus ajatella joko tai, koska aina voi olla sekä että tai jostain sieltä väliltä.

Oravahavaintojen oli tarkoitus olla pakina, ja sen valitsin muodon ohjenuoraksi ennakkosuunnitteluvaiheessa. Pakinan ajatus oli lyhyehkö, hieman humoristinen mietelmä tiedosta ja sen keruusta. Muutaman kuvauskohteen peruunnuttua, epäonnistuttua ja muuten vaan ei-tapahduttua, päädyimme kuvaamaan sillä hetkellä osittain hyvinkin kompromisseilta tuntuvia kohteita. Jatkuva epäily omien valintojen perusteista ja laadusta synnyttää toisaalta luottamusta, koska silloin kun kaikki tuntuu menevän pieleen, ei jää muuta vaihtoehtoa kuin melko sokeasti luottaa ja naiivisti uskoa, että joskus on mentävä paremmin. Avoimena pysyminen edellyttää epävarmuuden sietämistä.

Olennainen osa koko Oravahavaintojen prosessia oli elokuvan leikkaaminen leikkauspöydässä. Yhteistyö leikkaajan ja leikkauspöydän kanssa on erityinen. Fyysisyys, materiaalin läsnäolo, käsityö sekä ajatusten harkitumpi liike ovat minulle olennaisimpia eroja tietokonella leikkaamiseen. Leikkasimme elokuvan täysin ilman ääntä, mikä oli samalla suuri haaste ja vapautus. Ilman ääntä leikatessa kuvan on elettävä itseksensä ja sen on kerrottava kaikki olennainen. Äänisuunnittelulle tämä ratkaisu on suuri haaste. Kuvan ollessa leikattu äänten kanssa työskentely täytyy aloittaa tyhjältä pöydältä, jonka ei voi sanoa olevan puhdas, koska pöydällä on jo vahva kuva. Äänisuunnitteluun voi lukea kuvasta kaiken tarvittavan ja ikäänkuin kääntää elokuvasta olennaisimman vielä äänisuunnittelun kielelle. Toisaalta tuntuu pelottavalta aloittaa täydestä hiljaisuudesta, jossa kuvalla on jo oma kielensä.

Minulle elokuva välineenä antaa erinomaiset rajoitteet. Aika, tila, inhimillinen kokemus. Kaikella voi leikkiä vapaasti, mutta samalla kaikki on hyvin rajallista. Aika ja tila ovat samaan aikaan äärettömiä, mutta loppuvat aina johonkin. Tai jatkuvat toisessa todellisuudessa, jossain avoimen todellisuudessa, missä asiat eivät ala ja lopu vaan jatkuvat ja venyvät.

Eräässä Q&A -tilaisuudessa katsoja kysyi minulta nähtyään Oravahavaintoja, että miten ajattelen kaksi toisistaan eroavaa tietämistä, tieteellisen ja kurkitarinan ei-tieteellisen tietämisen suhteessa toisiinsa. Kumpi on tärkeämpi? Ensin en ymmärtänyt koko kysymystä ja jouduin pyytämään häntä muotoilemaan kysymyksen uudestaan. Lopulta ymmärsin, että on mahdollista kysyä kumpi on olennaisempi tai tärkeämpi. Vastasin hämmennyksestä punastellen, että mielestäni pitää olla molemmat. Ei ole toista ilman toista inhimillisessä ajattelussa tai kokemuksessa.

Yksinäinen tutkijan hahmo huitoo haavillaan tyhjää varvikkoa metsässä. Oravan pörröinen häntä pakenee. Oravahavaintoja päättyy kurjista kertoneen miehen lauseeseen: ”Maailmassa on paljon vielä sellaista, mitä ihmisötökän aivotkaan eivät riitä ymmärtämään.”

Minulle se tuntuu samalta kuin uuden ajatuksen syntyminen kämmenpohjastani käsin. Kiinnityn osaksi jotain aiemmin tuntematonta maailmaa. Mikään ei ole muuttunut, mutta kaikki näyttää hieman erilaiselta. Kämmenpohjani ihosolukko on raottunut, jotain on päässyt ulos ja jotain sisään.

1.2 UNIRYHMÄT

Oma ensikokemukseni uniryhmästä oli samaan aikaan arkinen ja vaikuttava. Ensimmäisistä kerroista alkaen aistin jonkin avoimuuden vahvan läsnäolon ja vapauden, mikä syntyy selitysten ja vastausten vaatimuksen totaalisesta puutteesta. Avoin ja vapaa! Ei tarvitse tehdä muuta kuin kuunnella! Kuuntelemisen ja ei-tietämisen salliminen tuntui hyvältä ja luonnolliselta. Kodikkaalta. Samanaikainen ei-minkään ja kaiken äärellä oleminen. Kaiken äärellä, avoimesti kuunnellen, vastauksia hakematta, mitään tietämättä on lepopaikkani ja se mistä ajatteluuni ammennan.

Elokuvien kautta esittelen sisäistä maailmaani unikuvien tavoin. Aiempien kokemusteni helminauha kuljettaa asioiden äärelle näkemään ja kokemaan ne juuri tietyllä tavalla. Ohjaajana minulla on vastuu esittää oma sisäinen maailmani mahdollisimman rehellisellä ja tarkalla, avoimella tavalla, jotta katsojalla on mahdollisuus tunnistaa siitä omaan kokemukseensa sopivia asioita, jos siellä vain sellaisia on.

Uniryhmissä keskustellaan unista ja niiden muodostamista tunteiden kuvista ja näiden kuvien yhteydestä päivittäiseen elämään. Jokainen unikuva muodostuu jostain tunteesta, joka kuvittuu koko elämän ajalta kertyneestä, siihen kyseiseen tunteeseen liittyneestä, materiaalista; ihmisistä, esineistä, tilanteista, asetelmista, maisemista, kaikesta koetusta, johon vain koskaan on liittynyt mikään tunne. Kaikesta.

Ensimmäinen uniryhmä, johon osallistuin oli osa dokumentaarisen elokuvan pääaineen kertojaääni-kurssia. Osallistuin kurssille olematta unimaailmoista, tai kertojaäänestä, sen suuremmin kiinnostunut. Olin lukenut ennen kurssia Markku Siivolan kirjoituksia uniryhmistä ja jokin niissä käytetyn keskustelumetodin tarkkuudessa tuntui houkuttelevammalta kuin unet sinänsä. Jos jonkin niin epämääräisen ja muodottoman asian, kuin unen voisi avata yksinkertaisesti puhumalla tietyn järjestyksen mukaan, täytyi siinä järjestelmässä piillä jotain mielenkiintoista, jopa tärkeää, ajattelin.

Metodi on amerikkalaisen psykiatrin ja unitutkijan Montague Ullmanin (1918-2008) kehittämä. Psykiatrina ja psykoanalytikkona hän työskenteli ihmisten unien parissa. Vuosien kokemuksen jälkeen hän turhautui Freudilaisen unien tulkinnan rajallisuuteen. Ullman alkoi pohtia voisiko jokaisen unikuvan paras asiantuntija ja tulkitsija olla unennäkiä itse, eikä ulkoapäin tuleva auktoriteetti. (Siivola, <https://siivola.org/markku/uni/suom_artikkeleita/uniryhma_ihmisyytta_etsimassa.htm>23.10.2017)

Ullman ryhmineen alkoi tutkia unia ja unityöskentelyn mahdollisuuksia, jonka tuloksena lopulta syntyi ryhmäprosessi. Prosessi perustuu omakohtaiseen oivaltamiseen, ja sen erityispiirre on ettei se sisällä mitään (unien-)tulkintajärjestelmää. Prosessin tavoite on mahdollistaa unennäkijän vapaus löytää unensa sisällön elävä yhteys elämäänsä ilman ulkopuolelta lankeavia tulkintoja. Prosessi huomioi erityisesti kahdenlaisia tekijöitä, joiden tarkoitus on suojella sekä ryhmää että unennäkijää, ja toisaalta edistää elämyksellistä ymmärrystä; *safety factor* ja *discovery factor*.

Turvallisuustekijät (*safety factors*) liittyvät luottamuksellisuuteen ja hienotunteisuuteen, joilla halutaan luoda perusta unen avautumisen mahdollisuudelle ja suojella unennäkijää sekä ryhmää.

Kaikki mitä ryhmässä puhutaan, pysyy ryhmässä. Unta ei saa ottaa puheeksi uniryhmän jälkeen missään yhtyedessä, millään tavalla, ellei unennäkiä tee aloitetta.

Unennäkiällä on vapaus keskeyttää prosessi missä vain kohdassa näin halutessaan. Samoin unennäkiä itse määrittää kuinka paljon unestaan tai elämästään haluaa kertoa. Kysymykseen ei ole pakko vastata, jos vastaus ylittää halutun yksityisyyden rajat. Myös muulla ryhmällä on vastuu unennäkiän oikeuksista. Jos joku ryhmän jäsen huomaa unennäkiän ilmaisevan jollain keinolla haluttomuutensa edetä prosessissa tai vastata johonkin kysymykseen, hän voi puuttua hienovaraisesti tilanteen kulkuun esimerkiksi kysymällä suoraan unennäkiältä haluaako tämä jatkaa.

Uniryhmissä ei myöskään ole kiertäviä puheenvuoroja, joten jokainen puhuu silloin kuin kokee sen tarpeelliseksi. Tällöin kukaan ei koe olevansa pakotettu keksimään jotain sanottavaa, ja näin ollen äänen lausutut asiat syntyvät merkityksistä. Puhe puheen vuoksi on uniryhmissä turhaa.

Oivaltamista edistäviä tekijöitä (*discovery factors*) ovat muun muassa keskittyminen uneen ja unennäkiän keskeisen roolin ymmärtäminen. Unennäkiä itse on ainoa henkilö ryhmässä, jolla on avaimet unen avautumiseen. Hän on oman unensa paras ja ainoa asiantuntija. Keskittyminen käsiteltävään uneen tarkoittaa, että pitäydytään niissä asioissa ja aiheissa, joita unenkertoja unesta ja sen ympäriltä kertoo ja vahvistaa. Uniryhmässä esimerkiksi tuttavien kesken saattaa tulla tutuista ihmisistä mieleen yhtä ja toista elämän varrelta. Näitä mielleyhtymiä ei kuitenkaan saa ottaa puheeksi, jos unennäkiä ei itse niitä ota puheeksi.

Uniryhmässä ei saa neuvoa, lohduttaa tai rohkaista. Unennäkiälle ei saa tarjota omia valmiita näkemyksiään vaan koko prosessin ajan on pidettävä kiinni avoimuudesta, joka antaa tila ja mahdollisuuden unennäkiälle itselleen löytää tiensä elämyksellisen ymmärtämisen äärelle. Uniryhmässä vain uni voi olla terapeutti.

Unennäkiää on kuunneltava tarkoin, jotta välttyy syöttämästä hänelle sanoja suuhun. On myös kuuntelemalla osattava tunnistaa, mitä asioita ryhmän esille tuomasta kirjosta unennäkiä vahvistaa.

Prosessi ei vaadi ammattikokemusta, koulutusta tai maailmankatsomusta, vaan kaikki uniryhmissä olleet ja prosessia opetelleet voivat aloittaa oman ryhmänsä. Tämä prosessin avoimuus palauttaa unet esimerkiksi psykiatrian asiantuntijoilta todellisille eksperteille itselleen: unennäkiöille. (Siivola, 2008, 126-133, 172-175.)

1.2.1 UNIRYHMÄN KULKU

Vaihe 1. UNENNÄKIJÄ KERTOO UNENSA

- a) Unennäkijä kertoo unensa ja vain sen - ei mitään unen ulkopuolelta
- b) Ryhmä selventää itselleen unen yksityiskohtia lisäkysymyksin.

Vaihe 2. RYHMÄ OTTAA UNEN OMAKSEEN

- a) Tunteet: Ryhmä ottaa unen omaksi unekseen eläytyen unen herättämiin tunteisiin ensin keskenään, ei unennäkijän kanssa, sillä häntä ei saa tässä vaiheessa häiritä.
- b) Symbolit: Ryhmä eläytyy tunteiden lisäksi myös unikuvien herättämiin symboleihin. Vieläkään ei unennäkijän kanssa keskustella.

Vaihe 3. UNI PALAUTETAAN UNENNÄKIJÄLLE

- a) Unennäkijän vapaamuotoinen palaute, jota ryhmä ei saa keskeyttää.
- b) Tekijän ja ryhmän dialogi
 - 1 Tunneyhteyksien etsintä eritoten unta edeltävästä päivästä
 - 2 Unen toisto: ryhmän jäsen lukee unen ääneen sopivan mittaisina paloina, joita tarkennetaan lisäkysymyksin ja tekijän ajatuksin
 - 3 Yhdistävät projektiot, orkestrointi: tekijän tuottamasta materiaalista luodaan mahdollisimman kattavia kokonaisnäkemyksiä, joita tarjotaan tekijälle. Huomioidaan aivan erityisen tarkasti, mitä osia niistä tekijä itse vahvistaa

VAIHE 4: SEURANTA

Seuraavan kerran alussa tekijällä on tilaisuus jatkokeskusteluun ryhmän kanssa edellisestä kerrasta.

(Siivola, 2008, 135.)

1.2.2 ESIMERKKI UNIRYHMÄSTÄ

Oman kokemuksen mukaan uniryhmissä parasta on kuunteleminen ja se, että mitään ei oikeastaan tapahdu. Sekä unenkertojan, että muiden ryhmänjäsenten sisäisiä liikahtuksia voi tapahtua paljonkin, mutta se ei helposti tule näkyväksi. Tunnelmassa on usein jotain käsinkosketeltavaa ja samaan aikaan näkymätöntä, joka yhdistää.

Käytän tässä esimerkkinä erästä uniryhmää, jossa sain olla ulkopuolisen tarkkailijan roolissa lopputyötäni varten. Uniryhmäläiset esiintyvät anonyymeinä hahmoina *Unennäkijä (U)* ja *Ryhmä (R)*, joista *Ryhmä* käsittää useamman henkilön. Yksityisyyden suojaamisen vuoksi en halua eritellä henkilöitä, ryhmän kokoa ja muita seikkoja.

Esimerkissä ei käsitellä koko prosessia, vaan osia vaiheista yksi ja kolme. Ensimmäisessä vaiheessa unennäkijä kertoo unensa ja ryhmä saa esittää tarkentavia lisäkysymyksiä uneen liittyen. Kolmannessa vaiheessa etsitään unen yhteyksiä viimeaikaisiin, tai vanhempiin, tapahtumiin elämässä. Kolmannessa vaiheessa esitetään unennäkijälle mahdollisimman runsaasti kattavia kokonaisnäkemyksiä unesta.

UNEN KERTOMINEN JA LISÄKYSYMYKSET, VAIHE 1.

Unennäkijä: *"It starts of in Chicago. I was walking to school and I was dressed into a suit and a tie. And I was carrying a briefcase. And I was quite young about seven or eight years old. I stopped at a coffee shop and I ordered a coffee at the counter. I sat down at a table and I opened the briefcase and inside the case was a bunch of dirty white sheets like bed sheets. And that's it."*

Ryhmä: *"So did you notice anybody else in the dream?"*

Unennäkijä: *"There were other people walking in the street but I did not recognize anybody."*

R: *"Did you happen to notice or did you recognize anything around you?"*

U: *"Well I was in a park. I used to walk down that park to school so I recognized I was at that park."*

R: *"Any shops or restaurants around you?"*

U: *"Not that I remember, no."*

R: *"Did you notice any colors in you dream?"*

U: *"Mostly brown just brown stone just popular brown stone buildings."*

R: *"Can you say more about the coffee shop?"*

U: *"It was a big coffee shop it was very bright in the coffee shop."*

R: *"Bright meaning sun light?"*

U: *"Bright light I think it was more artificial light kind of like a Starbucks but those are usually dark, but this was very bright."*

R: *"Did you notice if there were other people in there?"*

U: *"I did not see anybody else but the person behind the counter."*

R: *"Did you recognize any details of the person behind the counter?"*

U: *"It was a woman or a girl. Probably more of a teen-ager and she did have a light blue apron."*

R: *"Can you say more about the briefcase?"*

U: *"The briefcase was my old briefcase that I still have. It was black leather just kind of a boxy rigid kind of with brass latches."*

R: *"So it looked like one you still have?"*

R: *"Can you say more about the suit you were dressed in?"*

U: *"Yes it was a blue suit buttoned up pretty close to the top of my neck. It wasn't a mans suit it was more like a child suit and it was dark blue. And I remember the pant legs were a lot shorter than they should be."*

R: *"Were the pants also blue?"*

U: *"Matching pants yes and I had a tie on."*

R: *"Any additional details about the tie?"*

U: *"You couldn't see much of the tie cause it was buttoned up so all you saw was the knot of the tie but that's all I can remember of that."*

R: *"So you said you opened the briefcase and what you saw was a bunch of dirty white sheets like bed sheets. What were your feelings when you opened that?"*

U: *"I believe I was thinking that boy I can't believe I brought my dirty laundry with me and it was kind of a surprise to see them in there."*

R: *"And that's all that was in there?"*

U: *"That's all that was in there. There were probably three or four sheets in there?"*

R: *"Any other feelings through out the dream for example when you went to school besides opening up the brief case?"*

U: *"I just had black shoes on with white socks and I was pretty happy. I felt pretty happy as I was walking and that's about all I can remember."*

R: *"Any sense of what your happiness was about?"*

U: *"It was a beautiful day. I think it was like maybe autumn. Felt like it was autumn and it was a beautiful day, sunny, and I was just happy to be alive. As happy as an 8 year old can be, you know."*

R: *"Are there any other additional details that you can describe?"*

U: *"The table tops in the coffee shop were all white. White table tops, white chairs everything seemed to be bright white and with the bright light it made it seem even brighter."*

R: *"So you got your coffee and sat down when you got your coffee?"*

U: *"Yes, coffee was in a cup like a Starbucks kind of cup. It wasn't regular ceramic cup but more like a to go kind of cup."*

R: *"Ok, well thank you for all the details. Okay so now the dream becomes ours and we just talk about it as our dream, our projections."*

UNEN YHTEYKSIÄ ELÄMÄÄN JA OIVALLUKSEN MAHDOLLISUUS, VAIHE 3

R: *"So, now what was going on with you yesterday or the day before? You don't have to associate with the dream just anything that was going on for you on that day or before you even went to sleep?"*

U: *"Well I did fly an airplane yesterday and I was above clouds and clouds kind of represent where angels live, right. I don't know how that works but... well, the previous day I spent in one of my least favorite place Oklahoma city and it's hard to describe being in Oklahoma. There are a lot of rednecks, a lot of truck driving rednecks with gun racks in the backs of their trucks, you know. I get worried sometimes you know cause I don't know what to think of them. I don't know if I can trust them because I am so much different from that. I don't know if I need to worry about any kind of violence that comes to mind sometimes when I am around. You know, the kind of people that they are locals and I am not. I am not part of their local scene."*

R: *"So you say you worry about violence happening? Do you have any idea what you would worry about what kind of violence?"*

U: *"You know getting beat up, getting ganged up on and I never really worried about that too much but since I've been going to Oklahoma I gotten to know the culture. When you think of a redneck you think of, you know, something beer drinking, gun token, nascar loving motor-head and you don't fit in with that. You take a chance of getting the crap beaten out of you. But how that ties in with the dream I have no idea."*

R: *"You don't need to try to connect it to the dream. It is just what was going on with you on your day. Any other things that you would like to add, what you were thinking about, people you talk to anything that just comes to mind. You don't have to worry whether or not it connects to the dream."*

U: *"You know it was interesting that I didn't think about my mother having left me. Cause the longest time I had the feeling that I was the reason for that. That is kind of natural thing for a child"*

to take on that burden. And it does make a child feel like they are not worthy and it makes a child feel like they dirtied up their white sheets by being the bad person to drive my mother away. And why would I be carrying this dirty white sheets to school? And, you know, what's up with the coffee thing? I mean 8 year-olds don't drink coffee. "

Ryhmän aikana uni joko avautuu tai jää edelleen täysin mysteeriksi. Tai tapahtuu jotain kaikesta siinä välillä. Jokainen kolmetuntinen, joka käytetään uniryhmässä yhden unen purkamiseen on tämän ajan tehokkainta ajan tuhlausta.

1.3 AIHEIDEARYHMÄ

Ullmanilainen unien purkamisen metodi on esimerkillinen perusta ryhmäprosessille, joissa ihmisen sisäinen maailma tulee nähdyksi ja kuulluksi. Tätä samaa prosessia on sovellettu myös unien ulkopuolelle. Markku Siivola ja Risto Santavuori työryhmineen ovat kehittäneet muun muassa sovelluksen ihmisten työhyvinvoinnin lisäämiseksi. Kyseisessä prosessissa uni on korvattu jollain työelämään liittyvällä unelmalla. (Siivola, <https://siivola.org/mentaalitalkoot/mentaalitalkoot_esite.pdf>23.10.2017)

Osana dokumentaarisen elokuvan opintoja pidetyissä perinteisissä ullmanilaisissa uniryhmissä kävi elokuvaopiskelijoiden kesken usein niin, että uni sanan tilalle lipsahti elokuva. Niissä uniryhmän vaiheissa, jossa ryhmä eläytyy toisen kertomaan uneen lause saattoi hyvinkin alkaa: ”Tässä elokuvassa mä olen...”, sen sijaan että henkilö olisi puhunut olevansa *tässä unessa*. Unissa ja elokuvissa kuvat virtaavat, ne ovat tunteiden ja symbolien lävistämää kieltä, joten sekaannus on täysin ymmärrettävä, jopa luonteva.

Omien kokemusteni perusteella uniryhmistä, sekä Siivolan ja Santavuoren kokeilujen perusteella minulle syntyi ajatus, voisikohan tätä metodia soveltaa jotenkin elokuvien tekemiseen, taiteeseen yleensä, ajatteluun?

Dokumentaarisia lyhytelokuvia tehdessä olen huomannut ennakkosuunnittelun hankaluuden, joka johtuu sen vaiheen aineettomuudesta, monimuotoisuudesta ja konkreettisten työvälineiden puutteesta. Erityisesti alkuvaihe, kun on jo jokin idea, kuva, havainto, lause, jokin pieni itu, mutta ei vielä tarkkaan tiedä mitä siitä voisi kasvaa. Itselleni tuntuu tärkeältä mahdollisimman alkuvaiheessa tunnistaa, ja jopa yrittää sanoittaa, miksi juuri tämä asia kiinnostaa ja puhuttelee juuri minua. Miksi näin, kuulin, tunsin tai tunnistin tämän? Tuohon alkuvaiheen yhteyksien tunnistamiseen ajattelin Ullmanin metodin sovelluksen sopivan, ja olevan itselleni tarpeellinen.

Muokkasin uniryhmän prosessista vastaavan mallin aiheideoiden käsittelyyn ja kokosimme ryhmiä dokumentaarisen elokuvan ja käsikirjoituksen opiskelijoista, joissa kokeilimme kuinka sovellus toimii. Järjestimme yhteensä noin neljä 4-6 henkilön ryhmää aineistoksi tähän työhön. Tämän lisäksi aiheidearyhmää järjestettiin osana dokumentaarisen elokuvan pääaineen käsikirjoituskurssia.

1.3.1 AIHEIDEARYHMÄN KULKU

VAIHE 1: TEKIJÄ KERTOO AIHEIDEANSA

- 1A Tekijä kertoo aiheensa, ja vain sen - ei mitään sen ulkopuolelta
- aihe ymmärretään laajasti, se voi olla esim. kuva, havainto, ajatus, tilanne, synopsis, kohtaaminen, jotain jonka voi sanallistaa ja jakaa
- mielellään tuore ja suhteellisen lyhyt
- 1B Ryhmä selvittää itselleen aiheen yksityiskohtia lisäkysymyksin
- kysymykset kohdistuvat vain aiheideaan ja ovat avoimia

VAIHE 2: RYHMÄ OTTAA AIHEIDEAN OMAKSEEN

- 2A Tunteet: ryhmä ottaa aiheideaan omakseen eläytyen sen herättämiin tunteisiin ensin keskenään (ei tekijän kanssa, jota ei saa tässä vaiheessa häiritä)
- 2B Symbolit: ryhmä eläytyy tunteiden lisäksi aiheideaan herättämiin symboleihin. Edelleenkin ei tekijän kanssa keskustella.

Vaiheet 2A ja 2B voidaan yhdistää.

VAIHE 3: AIHEIDEA PALAUTETAAN TEKIJÄLLE

- 3A tekijän täysin vapaamuotoinen palaute, jota ryhmä ei saa keskeyttää
- 3B Tekijän ja ryhmän dialogi
 - 1 Tunneyhteyksien etsintä eritoten aiheideaan edeltävästä ajasta
 - 2 Aiheideaan toisto: ryhmän jäsen lukee aiheideaan ääneen sopivan mittaisina paloina, joita tarkennetaan lisäkysymyksin ja tekijän ajatuksin
 - 3 Yhdistävät projektiot, orkestrointi: tekijän tuottamasta materiaalista luodaan mahdollisimman kattavia kokonaisnäkemyksiä, joita tarjotaan tekijälle. Huomioidaan aivan erityisen tarkasti, mitä osia niistä tekijä itse vahvistaa

VAIHE 4: SEURANTA

Seuraavan kerran alussa tekijällä on tilaisuus jatkokeskusteluun ryhmän kanssa edellisestä kerrasta.

1.3.2 ENSIMMÄINEN AIHEIDEARYHMÄ

Ensimmäisessä aiheidearyhmässä purimme opiskelijan melko tuoretta ideaa elokuvaksi. Opiskelija osui paikalle vähän sattumalta ja yllättäen, mikä loi vielä oman lisänsä tunnelmaan. Takataskusta löytyi tuore idea, jonka pohjalta siinä vaiheessa mahdollinen elokuva oli vasta aavistus. Aiheidearyhmän lopputuloksena tekijä sai uuden aiheen lopputyöelokuvalleen ja omien sanojensa mukaan paljon materiaalia käsikirjoitukseen.

Seuraavassa esimerkissä käsitellään vaiheet yksi, kaksi ja kolme, joista kaikkia on lyhennetty. Keskustelussa on mukana Aiheenkertoja (K) ja Ryhmä (R), jossa Ryhmä käsittää useamman henkilön.

VAIHE 1

Tekijä kertoo aiheensa, ja vain sen - ei mitään sen ulkopuolelta.

Aiheenkertoja: No, tää on arkistomateriaalielokuva. Tässä siis mä ajattelin kerätä uutismateriaalia, siis uutisia, ja ehkä rajata sen puoliyhdeksän uutisiin. Niinku tästä tai viime viikosta eteenpäin ehkä jonnekin kesäkuuhun asti, jonnekin sinne keväälle asti. Niinku että mä katsoisin kaikki uutiset sinne sanotaan toukokuun loppun asti. Ja niistä uutisista kerään sen materiaalin mistä rupee nousemaan tän talven se tunnelma, ja mistä tässä vuodessa on kyse. Tän talven tarina.

Ei niin että se olis yksin sotakertomusta, vaan useita juonteita. Kuvaa ja sitten voice-over todennäköisesti. Joka ei sinänsä kommentoi kuvaa, mutta kommentoi sitä maailmaa missä jotenkin ollaan. Sitä mä en tiedä mitä se ois mutta se ois tavallaan minun inputti siihen ja sit siinä olis musiikkia, niinku et se ääni ei ole siitä musiikista.

Tän alkukuva, siis miksi mä sain tän että pakko tehdä nyt tää. Se kun Venäjä hyökkäs Syyriaan. Katoin ne uutiset ja mä havahduin siihen että se oli leikattu kuin elokuva tää uutispätkä. TV oli ehkä äännettömällä, koska oli vauva menossa nukkumaan. Mä en kuullut mitä siinä sanottiin, mutta siinä kohtauksessa Putin oli orkesterinjohtaja valvontahuoneessa ihan niinku siellä uutishuoneessa, missä ohjaajat editoi ja näin. Putin oli siinä huoneessa kattomassa miten erilaiset väkivaltakoneet lentää Syyrian yläpuolella sit se niinku painelee nappia ja sit räjähtää. Mä en tiedä miten se oli, että mitä tapahtui mutta tästä se lähtee. Tästä pitää tehdä elokuva.

Sitten vielä kävi niin, että viime viikolla Pasolini-kurssilla katsottiin ekana elokuvan La rabbia, Raivo kai suomeksi. Joka on juurikin uutismateriaaleista leikattu elokuva, Italian uutisista.

Ryhmä: *Katsotko sä ne uutiset puoli yhdeksältä vai areenasta?*

Aiheen Kertoja: *Mahdollisuuksien mukaan puoli yhdeksältä, mutta jos en pysty niin sitten Areenasta.*

R: *Millainen se voice-over olisi?*

K: *No, mulle se on hyvin olennaista, että se on voice-over on eri, mitä se kuvamateriaali. Mutta mä en tiedä mitä se sisältää. Mutta sanotaan näin, että ajattelen että se on kontrapunkti kuvalle.*

R: *Mä haluaisin kysyä tosta uutiset oli ehkä äänettömällä, koska vauva menossa nukkumaan. Oliko tarkennusta tähän hetkeen?*

K: *No, kun mä en siis, mä en muista, että mä oisin... Mä en tiedä olikse vaan niin että mä häkellyin siitä kuvasta, enkä kuullut sen takia. Jotenkin mä tiesin, että ne menee Syyriaan. Joskus joutuu laittamaan ihan äänettömälle jos vauva on menossa siinä vieressä nukkumaan. Mut jotenkin mä en muista et mä olisin sitä ääntä kuullu siinä. Koin sen kuvan voimakkaasti.*

R: *Millaista musiikkia sä kuulet?*

K: *Aikalailla erilaisia, kaikenlaista.*

R: *Mistä tää tulee tää aika-akseli?*

K: *No, mä aattelen, että vuodessa seurataan 2-3 juttua. Se tarina alkaa jostain, ja mä luulen että vuoden aikana vois olla joku kymmenkunta eri kohtaa vuotta lähtevää, maailmassa tapahtuvaa, tarinaa tai niistä rakennetaan uusia tarinoita eli siinä on episodeja, jotka jakaantuu silleen.*

R: *Onko sulla jo jotain muita tarinoita mitä sieltä vois syntyä?*

K: *No, nythän mä en vielä ole aloittanut, mutta kyllähän toi varmaan toi maahanmuuttokysymys ja Sipilän hallitus, mutta mä uskoisin että tulee jotain muuta yhtä merkittävää tässä vuoden aikana.*

R: *Millaisena sä näät ton kuvan?*

K: *No, ne on osittain, varmaan voi rakentua silleen tarinan dramaturgiseen kaareen, että just niinku tossa alkukuvassa, mutta sen mä ottaisin suoraan siitä. Mä en rupeaisi sitä kauheesti sörkkimään. Mitä tässä nyt tulisi tämän vuodenaikana jatkoa. Mä haluaisin löytää ne kohdat uutisista, just tommoset mitkä jää sinne verkkokalvolle tajuntaan. Ne on siis olennaisia toistuvia hetkiä, kun tietyt jutut toistuu monta kertaa, että jokainen on väkisin nähnyt ne jossain. Mä haluaisin kerätä ne kollektiiviseen tajuntaan jäävät kuvat. Siellä voi olla suomalaista, kansallista kuvaa mutta myös jollakin tapaa globaalilla tasolla, osa näistä kuvista ainakin.*

R: *Olisiko siinä pelkästään uutisia?*

K: *Joo, ei muuta kuvassa. Mutta en mä sano, että en mä vois zoomata siinä kuvassa, minkä se uutiskuvaaja on rajannut, mutta ensin näytettäisiin koko kuva.*

R: *Katsotko sä uutiset joka ilta?*

K: *En joka ilta, mutta aina kun on sellainen tilanne. Nyt ton vauvajutun takia on semmonen tilanne, että mä ostin sellasen hienon taulutelevision, koska se oli mun ainoa ikkuna maailmaan koko viime vuoden. Mulle uutiset tuli yhtäkkiä aika tärkeäksi, vaikka en mä kauheasti muuta ole sieltä katsonut. Mä en ehtinyt lukea sanomalhtiä, enkä nettiä. Se oli oikeestaan aika ihanaa, koska*

uutisissa on jotain sellasta, mikä on muisto myös lapsuudesta. Aina, jos mä oon kotona niin katsotaan puoli yhdeksän uutiset. Siis kotona vanhempien luona.

K: Siinä on jotain aika kotoisaa ja semmonen perhettä yhdistävä. Aika kaunista. Hiljennytään, se on semmonen vähän kun jumalanpalvelus.

R: Mites toi Pasolinin elokuva kun siinä on toi oikeiston ja vasemmiston näkökulma. Onko tässä sun jutussa millainen näkökulma?

K: No siinä on mun näkökulma. Mun näkökulma on ehkä lähempänä vasemmiston uutiskatsojaa. Mutta mä en pyri mihinkään itseäni poissulkevaan. Ja muut ehkä määrittelee millainen näkökulma se sitten on.

R: Onko se voice-over henkilökohtainen?

K: No, mulla ei oo siihen voice-overiin nyt oikein muuta kuin että mä en tarjoa toisenlaista uutisten lukua, vaan tarjoan siihen laajempaa. Kun nää kuvat on semmoisia spesifejä, se voice-over on se mun tila tuoda juurikin se näkökulma, koska ne kuvat on aika... Tosin mä teen sen valinnan sieltä, että se voice-over rakentaa jonkun isomman kaaren. Voi ottaa historiallisen etäisyyden tai historiallisen perspektiivin, mistä ne kuvat tulee.

K: Ei sillälailla autobiografinen, mutta henkilökohtainen. Mitä ne minussa resonoi ne kuvat? En nää että ottaisin filosofisia tekstejä tai kirjallista referenssiä, vaan kirjoitan sen itse auki sen mitä se tarkoittaa.

R: Millainen voice-over siinä Pasolinin elokuvassa oli?

K: Se oli aika moniulotteinen, se oli runomuotoon kirjoitettu.

R: Voitko vielä tarkemmin kertoo miltä Putin näytti siinä?

K: Se oli profiilissa, puolikuvassa, istui ohjaamossa, lennonjohtomainen tila. Mä en tiedä oliko se lennonjohto, mutta se näki niitä samoja kuvia mitä uutistenkatsoja näkee. Mä ymmärsin, että se Putin näki niitä samoja, koska ne oli niitä venäläisten iskukoneita.

R: Oliko Putinilla joku näyttö siinä?

K: Sillä oli ikkuna vähän niinku lentokentällä on lennonjohto.

R: Se oli ite Syyriassa?

K: Eeei kai, mut emmä tiedä. Mä en tiedä mitä siinä tapahtui. Siis se on varmaan muokkautunut mun mielessä aivan erilaiseksi se kuva. Siis siinä on se sivuprofiili ja se on sellaisessa ryhdikkäässä asennossa, valmiina napauttelemaan ja tuhoamaan.

R: *Miltä se tuntui kun sä näit sen?*

K: *Ensinnäkin, että voiks tää olla totta? Musta se oli ennennäkemätön uutiskuva. Musta tuntu, että mä en ollut ajatellut sitä Putinia niin toimeliaana, että se tekee noita asioita. Valtaapitävät ihmiset vaan delegoi, mutta tää oli niin itse toiminnassa. Sitten se, että toi uutiskuva, että me ollaan monesti niin tottuneita, mutta sitten joskus siihen oikein havahtuu, että mitä meille oikein syötetään tuolla uutisissa. Ikään kuin se olisi normaalia ja päivittäistä ja täysin hyväksyttävää. Ja viihteellistä. Tuli mieleen myös tietokonepeli noissa sotajutiuissa. Se tuli tässä, mutta mä en tiedä tuleeko se siinä mun jutussa, että se on viihdeteollisuuden yksi ala.*

R: *Olitko yksin kun sä katsoit sitä?*

K: *En mä en tiedä oliko mun mies vähän sivummalla. Mä varmaan sanoin että näitkö sä ton, kyllä mä jotain kommentoin sitä.*

RYHMÄ OTTAA AIHEIDEAN OMAKSEEN, VAIHE 2

R: *Ulkona ei ole hämää, mutta katuvalot näkyy jo. Sisällä pieni hämäryys. Pesämäinen olo. Sisällä hiljaista ja lämmintä ja pehmeitä. Ison taulu-TV:n kuva on väkivaltainen, kylmä teräväpiirto. Se rikkoo pehmeiden. Sisätilan ilma on kuin usva, jota voi koskea. Taulu-tv:n tila halkoo sitä.*

R: *Pimeys kans tuntuu. Uutiskuvat ainoa ikkuna maailmaan. Painajaismaista talviunta.*

R: *Mulla on samalla semmonen lohdullinen olo. Jäsentää arkea, ei sen uhkaavampi. Samalla tosi uhkaava. Hallitsee joka perhettä. Aivopesty olo. Me on suostuttu vaihtamaan nuotiopaikka uutisiksi. Vihainen.*

R: *En haluaisi katsoa. Mut on vallannut lapsen ihmetys. Kuva on niin kirkas ja iso, ettei pysty olemaan katsomatta. Haluaa mennä koko ajan pois. Nopea leikkaus. Kuuluu sinfonia. Katson hullua teatteria, joka onkin totta.*

R: *Vahva olo, että haluaisi laittaa sen pois. Mutta pitäisi tietää. Tosi ristiriitainen olo siitä.*

R: *Niin mullakin, että pitäisi tietää mitä? Mutta kun on se Putin, niin mitä pitäisi tietää, kun ei tiedä mitään. Mitä ottaa onkeeni?*

R: *Putinista tulee huono fiilis, että jollain on pokkaa leikata tätä niin kuin edellinen sarja. Superviihdyttävä draama tai sarja. Tämä kerronta saa mut ajattelemaan, että aika siistiä noi Syyrian ilmaiskut. Putin niin kuin pikkupoika. Että mitä tähän on sanottavaa. Hiljainen olo. Tekee mieli lyödä telkkari miekalla kahtia.*

R: *Mulla on sellainen olo, että me ollaan ihan sekaisin. Että sitä kylmänä tuijotetaan ja sitten mennään jääkaapille. Ja sitten se keittiö. Parodia, että mitä ihmiset tekee sitten katsottuaan uutiskuvaa.*

R: *Se jääkaappi vois olla ainoa ikkuna maailmaan. Joo, mikä ikkuna me oikein valitaan; tv, jääkaappi vai toi oikea ikkuna. Onko suppea oikea ikkuna kuitenkin laajempi kuin globaali tv-ikkuna?*

R: *Mä olen jo heittänyt tv:n ikkunasta ulos. Ja tuuli puhaltelee.*

R: *Hirveää raivoa tää herättää.*

R: *Kauhee ristiriita lapsuuden lämpimän muiston ja tän hetken Putinin kanssa. Jotain tällaistahan tää on aina ollut. Huijattu olo. Mitä on tapahtunut?*

R: *Vielä seksikäs uutisten lukija. Kaunis.*

LOPPUEHDOTUKSET JA YHTEYKSIEN RAKENTAMINEN, VAIHE 3

Tässä vaiheessa tekijän tuottamasta materiaalista luodaan mahdollisimman kattavia kokonaisnäkemyksiä, joita tarjotaan tekijälle. Huomioidaan aivan erityisen tarkasti, mitä osia niistä tekijä itse vahvistaa. Tämän vaiheen kommentit ovat kaikki ryhmän jäsenten tuottamia, joita aiheen kertoja on voinut kommentoida, mutta jotka on tästä karsittu selkeyttämisen ja tiivistämisen vuoksi.

R: *Mikä on ikkuna maailmaan? Voisiko voice-over olla ikkuna maailmaan? Missä ristiriita on tässä elokuvassa, onko se voice-over se ristiriita? Onko uutiset perheen merkki? Kun tulee vauva, niin ostetaan taulu-tv. Keskiluokkaistuminen mallista opittua.*

R: *TV on musta aukko, joka symboloi perheyksikköä. Isäsi käski olemaan hiljaa. Voice-over olisi oma kommentti, oma ajatus. Kun lapsena piti tukahduttaa ajatukset, kun ei saanut puhua. Onko sama nyt aikuisena?*

R: *TV on toteemi, jonka ääreen tullaan. Uutislähetys on rituaali, mitä se edustaa? Miksi on tärkeää, mitä siinä kerrotaan? Kenen ääni? Kiinnostavaa tässä ideassa voice-over on tekijän ääni. Miten rakentuu elokuvan logiikka? Miten uutislähetysten rakenne ja puhe rakentuu yhdessä?*

R: *Vahva lapsuuden kokemus. Pitää olla hiljaa. Kuwaitin sodan loppuminen on sodan loppu. Uutiset huijasi. Nyt on oma lapsi. Ei tarvitse enää olla hiljaa. Saa kommentoida. Ei tarvitse antaa uutisten pettää ja antaa väärää tietoa.*

R: *Ole suodatin. Ennen kuin uutiset tavoittavat omat lapset, voi olla välissä kertomassa, mistä ne kertoo.*

R: *Myös ikäkaari. Minkä ikäisenä ei ole tv:tä? Joku aika tai ikä jolloin mua ei voi uhata mikään?*

R: *Vauvatyö resonoi uutisten kanssa. Tv, vauva ja sinä. Tulee ehkä tarve tehdä uusi kerros ja tuoda se julki. Ei olla passiivinen.*

R: *Putinista kyse. Joku kysyi milloin se oli? ”En muista, mutta senhän voi tarkistaa” , se oli merkityksellinen lause.*

R: *Uutiset on show, jolle tulee vielä uusi taso.*

R: *Putin - kilpailu - YK-Putin - kilpailu: Pysytkö mukana?*

R: *Supistunut todellisuuden käsitys uutisten kautta. Halu jäsentää sitä. Tuoko tv yhteiskunnallista tiedostamista?*

R: *Yksityinen kokemus perhepiirin ääressä. Vauva, joka ei puhu -ihme keskustelu uutiskuvan kanssa. Vaikka se olisi ihan napa-ajatusta, voisi olla kiinnostavaa.*

R: *Voice-over on niin vapaa, että voi mennä historialliseen ja sitten yksityiseen ja kuvailla tv:n ulkopuolista; mattoa, sohvaa, perhettä, ikkunaa, maisemaa. Tuleeko kohta milloin isä sanoo, että pitää olla hiljaa? Voice-over voisi siirtyä omiin muistoihin.*

Keskustelu on hyvin tavallista, ja voisi aivan hyvin olla arkipäiväinen osa erilaisten ideoiden kehittämiseksi käytäviä keskusteluja. Ullmanin ryhmäprosessiin nojaava malli rajaa ulkopuolelleen aiheideaan liittymättömät alueet ja keskittyy vain siihen olennaisimmin liittyviin. Olennaisin alue on tekijän sisäinen maailma, mistä kuva Putinista tulee, mikä on se kohta ihmisessä johon se kiinnittyy ja josta se pyrkii ulos?

1.3.3 KOLMAS AIHEIDEARYHMÄ

Oman havainnon purku

A I N O A

Aiheidearyhmässä oli sillä kerralla vain kolme osallistujaa, minä ja kaksi muuta. Olimme purkaneet edellisenä päivänä kohtauksen valmiista käsikirjoituksesta ja tällä kerralla päätimme käsitellä arkista havaintoa, joka oli jäänyt mieleeni jo muutaman vuoden takaa.

Havainto on selkeä kokemuksellinen kuva, jonka näin yllättäen keskellä arkeani. Astun punaisesta ovesta sisälle harmaaseen, mutta hyvin valaistuun parkkihalliin. Autorivien välistä näen kaukana edessäni kaksi hahmoa puvuissaan. He odottavat hissiä rinnaikkain vasen kylki minuun päin. Toinen kumartuu, poimii tai laskee salkun ja toinen seuraa hieman jäljessä samaa liikerataa. Samanaikaisesti, mutta hieman eri tahdissa. Jotenkin humoristinen parivaljakko.

Kävelen seinän viertä vastakkaiseen suuntaan ja hetken seuraan heitä katseellani. Kädessä pyörittelen metalliketjussa roikkuvaa avainnippua, jossa on ainoa avain työpaikkani varastoon. Reittini kulkee seinän ja sulkuviivan välissä. Avaan sinisen varaston oven.

Kyselemällä kaksi muuta ryhmänjäsentä saavat selville lisää parkkihallista ja kahdesta hahmosta joihin kiinnitin huomioni. Alan muistaa enemmän ja kuva täydentyy. Saan kiinni sen tunteen hännänpäästä, jota seurasin parkkihalliin. Humoristiset, Tatimaiset hahmot ovat vain osa havaintoani, se osa jonka itse itselleni haluan näyttää. Kysymysten jatkuessa huomaan näyssäni olevan paljon muutakin. Siellä on autoja, jotka ovat luotaantyyöntäviä. Siellä on seinä ja lattiassa viiva, jota pitkin kävelen.

Kaksi muuta alkavat eläytyä näkyyni. Hämmästyn kun yhtäkkiä olenkin näyssäni näkymätön ja piilottelen muilta. Ihastelen ohikiitävää humoristista koreografiaa salaa. Viiva, jota reittini mukailee onkin turvallinen ja autot vaanivat minua. Halli on kylmä ja kolkko, maskuliininen. Ei ole mitään elämää. Paitsi vakavan huvittavat lintumiehet salkkukoreografioineen. Minä kuljen horisontaalisesti ja lintumiehet odottavat hissiä päästäkseen ylös. Tunnistan toisten eläytymisestä etäisesti omalta tuntuvia kokemuksia. Ne ovat tarkempia ja muuttuvat todemmiksi. Aivan kaikki sanottu ei ole olennaista, mutta auttaa huomaamaan mikä on.

Pienikin inhimillisyys on koomista kun se on noin kovassa maailmassa, sanoo toinen. En tajua sitä silloin, mutta vasta myöhemmin kun selaan muistiinpanojani löydän lauseen ja ajattelen, että hä. Tapahtumaketju, tulla sanojen valikoimasta kirjatuksi yksittäisenä lauseena erilleen muusta kirjoitetusta, on monipolvinen ja valikoiva. Kuinka olen poiminut juuri tuon melko merkityksettömän lauseen? Itsestäänselvyyden? Pienikin inhimillisyys on koomista kun se on noin kovassa

maailmassa. Pienikini inhimillisuus. Hoksaan, jaahah, niinpäniin, kaikkialla luontaisesti näen pieniä inhimillisyyksiä, jotka näyttäytyvät kovassa maailmassa. Se on se joku absurdus, joka taitaa olla katseeni ydintä. Ja tässä nyt yhden näyn perusteella joku toinen poimii ja esittelee yksinkertaisen havainnon, joka on mielestäni koko tekijäpersoonani ytimessä. Ohimennen, vahingossa, tietämättään ja yrittämättä analysoida tai kertoa millainen tekijä olen tai millaisia töitä minun tulisi tehdä. Minulle valkenee ja kirkastuu mikä minua kiinnostaa. Inhimillisuus, pieni, koominen, yhteinen, jaettu, näkymätön, inhimillisyyden ylläpito ja esittäminen.

Kerron kahdelle muulle ajasta jolloin näin lintumiehet parkkihallissa. Silloin oli alkukevät. Veljeni oli kuollut yllättäen edellisenä syksynä lokakuun 30. päivä. Ajankulku oli muuttunut ja kaiken järjestys. Kävin koulussa ja kävin töissä, nukuin ja söin huonosti, olin huolissani heiveröisistä, erillisistä vanhemmistani. Maailma eli ympärilläni, musta siipi liikkui ylitseni, enkä oikein ymmärtänyt, että niin oli. Muistan, että parkkihallissa kävellessäni olen ajatellut en mitään, ja samalla tämä hetki on erityinen, tämä pitää kirjoittaa ylös jotain myöhempää käyttö varten. Kirjoitin tai en, muistan sen silti. Tiesin, että havainto liittyy jotenkin surun supistamaan kokemusmaailmaani. Se oli jotenkin lohdullinen siinä hetkessä. Laajentunut todellisuus, johon olin erilailla löyhemmin yhteydessä ilman surun tiivistämää suppiloa.

Toiset saivat kuulla mitä tuohon aikaan elämässäni näyn ympärillä tapahtui ja siitä avautui mahdollisuus poimia yhteyksiä näkyni ja muun elämäni välillä. Kova kuori, tyhjä sisältä. Elottomia objekteja. Autot, salkut ja parkkihalli alkoivat tuntua haudalta ja maan alla olemiselta. Kaiken järjestys on muuttunut. Kädessäni oleva ainoa avain, ainoa veli. Ainoa. Lintumiehet lähdössä. Lähdön liikahtus.

Näkyni oli minulle surua puhtaimmillaan! Ennen näyn yhteistä purkamista en ajatellut niin selkeästi sen olevan suruni muotokuva, vaan jokin viittaus aiemmin tapahtuneeseen elämään, siihen kepeyteen, joka oli ennen. Vasta nyt ymmärsin surreeni paljon enemmän ja tehokkaammin. Kaksi muuta tunnistivat näystäni jotain ja tarjoilivat mielle yhtymiään avoimesti tarjottimella minulle takaisin tunnistettaviksi. Sain omaan kokemukseeni eri perspektiiviä, etäisyyttä ja runsautta, joilla on aivan erilaatuinen uskottavuus kuin tavallisessa keskustelussa esiintulevilla seikoilla. Uskottavuus syntyy siitä, että keskustelusta on riisuttu lohduttaminen, neuvominen ja rohkaisu. Jäljelle jää tunnistamisen vapaus, joka on inhimillisyyden ytimessä.

Näky on jäänyt muutaman muun samoihin aikoihin sijoittuvan näyn kanssa mieleeni niin vahvasti, että jossain vaiheessa voisin hyvin olla ajatellut käyttäväni niitä jossain muodossa, jossain taiteellisessa työssäni. Ilman parkkihallinäyn purkamista en olisi missään vaiheessa osannut sanoittaa näkyäni olevan suruni muotokuva, lähdön liikahdus, vaan jotain muuta, ehkä kepeämpää.

Playtime, Jacques Tati, 1967. (<<http://www.yellowcorner.com/en/p/les-automates-et-leur-automobile/2122.html>> 19.9.2017)

1.4 JOHN DEWEYN KOKEMUKSEN KÄSITTEESTÄ JA TAITEEN TEKEMISESTÄ

Uuden tieteellisen maailmankuvan myötä 1600-luvulla filosofinen ymmärrys kokemuksesta muuttui olennaisesti. Uusia keinoja ja pyrkimyksiä luonnon selittämiseksi kehittyi muun muassa Galileo Galilein työn varaan rakentuva kokeellisen luonnontutkimuksen ja René Descartesin dualistiseen metafysiikkaan nojaavan modernin mekanistisen filosofian myötä. Nämä molemmat kyseenalaistivat arkikokemukseen perustuvia käsityksiä luonnosta sekä filosofisia ja teologisia teorioita todellisuuden perimmäisestä luonteesta.

Modernit tieteentekijät hylkäsivät tutkimuksissaan arkisen elämän koetut laadulliset seikat kuten värit, äänet, tuntemukset, hajut. Sen seurauksena käsitys maailmasta jakautui kahteen uudella tavalla. Oli olemassa laadullisia asioita sisältävä epätasällinen aistikokemus ja toisaalta kokeilla ja mittauksilla selvitetty tieteellinen maailmankuva, jossa hallitsivat mekaanisesti toimivan aineen lainalaisuudet. John Deweyn (1859-1952) mukaan tämä asetelma synnytti uudenlaisen kahtiajaon kokevan subjektin ja kokemuksen kohteena olevan objektin välille. (Alhanen, 2013, 26-28)

John Deweyn kokemuksen käsite perustuu ajatukselle yksilön ja ympäristön erottamattomasta vuorovaikutuksesta. Kaikkien elävien olentojen kokemus on ymmärrettävä kokonaisuutena, johon kuuluu eliö ympäristöineen. Hengissä pysyminen ja eläminen itsessään on vuorovaikutusta ympäristön kanssa. Hengittäminen on ympäristön ja eliön välillä tapahtuvaa aineenvaihduntaa. Millaista vuorovaikutus on, määräytyy elävän olennon elimellisten toimintojen mukaan. Elimien kattamasta alueesta tulee välittömän kokemuksen ympäristö. Tässä välittömän kokemuksen piirissä tapahtuu elollisen olemassaolon säilymiselle ja uudistamiselle välttämätöntä kokemusta. (Mikkilä, Kasvatus ja aika. <http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?lan=1&page_id=600> 6.10.2017.)

Modernin tieteellisen maailmankuvan lävistämä todellisuus on suuri osa omaa kokemusmaailmaani, ja jako kokevan subjektin ja kokemuksen kohteena olevan objektin välillä tuntuu tutulta, mutta Deweyn kokonaisvaltaisempi käsitys inhimillisestä kokemuksista on minulle luontevampi. Välittömän kokemuksen ajatus resonoi minussa ja avoimen pohdinnoissani. On ohimeneviä hetkiä jolloin tunnen olevani elimieni muodostama säkki. Pussukka, joka hengittää, katsoo, ojentuu. Tietoisuus siitä, että koko ajan tapahtuu on vahvasti läsnä. Vaikutan ympäristööni ja vaikutun siitä koko ajan. Saan informatiota, impulsseja ja kehossani kulkee, virtaa, vaeltaa asioita. Samoin ympäristössäni, miljoonakertaisesti. Mitä tapahtuu jos suljen silmät ja alan vain olla?

Taiteen tekijä eläytyy teosta tehdessään omien kokemustensa kautta johonkin tunteeseen ja pyrkii sisällyttämään sen taideteokseen ymmärrettävänä kokonaisuutena. Deweyn määritelmä tunteesta on hieman totutusta poikkeava. Kyseessä on Deweyn mukaan vaikeasti kuvattava *ainutlaatuinen tunne*, jossa korostuu taiteilijan erityinen suhde maailmaan, tietynlainen tapa kokea maailma. Katsojan pyrkimys on luoda oma kokemuksensa tämän tekijän *erityisen tavan kokea maailma* pohjalta. (Alhanen, 2013, 181-185.)

Tiivistetty Deweyn käsitys taiteen tekemisen prosessista vastaa melko hyvin uniryhmien ja aiheidearyhmien toimintalogiikkaa. Kuvaus taiteen vastaanottamisesta muistuttaa osin Ullmanin metodin vaiheita, joissa kuunnellaan ja eläydytään toisen kertomaan uneen tai aiheeseen kunkin omista lähtökohdista. Minulle kiinnostavinta Deweyn kokemusajattelussa on dualististen jakojen purkaminen, jolloin kokemuksesta syntyy kokonaisvaltainen, ihmisen sisäisiä ja ulkopuolisia ilmiöitä koskettava elin, joka tavallaan sulauttaa nämä kaksi yhdeksi. Tällainen ameebamainen kokemuksen käsitys on erittäin hyödyllinen dokumentaarisen tyylin ja muodon ominaispiirteiden kannalta, jolloin sisäinen ja ulkoinen, abstrakti ja konkreettinen on saatava toimimaan saumattomasti yhdessä. Virtaamaan eri todellisuuksien välillä.

”Elämä itse koostuu vaiheista, joissa eliö välillä kadottaa marssitahdin sitä ympäröivien asioiden kanssa ja sovittaa sitten askeleensa siihen uudelleen — joko ponnistellen tai sitten onnekkaisesti sattumalta. Elämän rikastuessa asioiden korjautuminen ei ole koskaan vain paluuta aiempaan tilaan, sillä elämä rikastuu, jos sen onnistuu kulkea läpi erilaisuuden ja vastarinnan tila. Jos juopa organismin ja ympäristön välillä on liian suuri olento kuolee. Jos olento ei aika ajoin vieraannu tavanomaisesta toiminnastaan, sen elämä on vain hengissä pysyttelyä. Elämä rikastuu, kun eliö pääsee tilapäisesti syrjäytymällä parempaan tasapainoon elinolojensa kanssa.” (Dewey, 2010, 23-24.)

Deweyn esteettisen käsitys liittyy kaikessa kokemisessa tapahtuvaan rytmiin. Toisinaan totuttuun kokemisen rytmiin voi tulla häiriöitä, pieniä tai suuria. Ihminen muuttaa asuinpaikkaa tai joku läheinen kuolee. On löydettävä uusi reitti ja uusi tapa olla. Deweyn mielestä estettinen kokemus on se hetki kun löytää uuden järjestyksen tällaisen häiriön jälkeen. Uuden tavan kokea. (Alhanen, 2013, 181-183.) Mielestäni taide on parhaimmillaan sitä, että löytyy uusia järjestyksiä. Taideteos voi olla esimerkiksi häiriö, joka haastaa ja hiertää tai se voi olla suora kurkistusikkuna uudenlaiseen kokemisen tapaan.

Enemmän taiteen tekijänä, kuin kokijana ajattelen erityisen merkitykselliseksi oman kokemusmaailmani uudelleen järjestämisen, suuremmassa tai pienemmässä mittakaavassa. Koen, että kaikki kokemukseni ja niiden erilainen ryhmittely sekä järjestely, ovat ainoa mielekäs työkalu tuottaa uusia teoksia.

Taideteoksen tekemisen alkupisteessä Dewey käyttää termiä *yltyminen (impulsion)*. Tämä yltyminen tarkoittaa tekijän kokemusjatkumosta käsin syntyvää, alunperin täsmentymätöntä tarvetta muuttaa suhdetta ympäristöönsä ja näin kehittää kokemustaan.

”Yltymistä voi olla esimerkiksi tietoinen tai tiedostamaton tarve jäsentää oman elinympäristön vaikeasti hahmottuvia muutoksia, pyrkimystä rakentaa omia havaintoja muista ihmisistä tai merkittävistä esineistä toive saavuttaa toisen ihmisen rakkaus tai vaikkapa halu lievittää omaa yksinäisyyden tunnetta. Taiteilijalla tällainen yltyminen kytkeytyy hänen poikkeuksellisen herkkävireiseen ja yksilölliseen tapaansa havainnoida maailmaa. Taiteellinen luomistyö koostuu siitä että taiteilija työstää kokemansa yltymistä kohti uudenlaisia merkityksiä ilmaisevaa ja esteettisen kokemuksen tuottavaa objektia: taideteosta.” (Alhanen, 2013, 183-184)

Deweyn käsitys taiteen tekemisestä ja taiteilijan toiminnasta tukee omaa ajatustani siitä, kuinka ullmanilaisesta uniryhmästä jalostettu aiheidearyhmä voisi olla avuksi tekijän prosessissa. Dewey edellyttää taiteilijalta erityistä kykyä oman kokemusjatkumonsa hyödyntämisessä.

Aideidearyhmässä on mahdollista etsiä ja löytää tekijän kokemusjatkumosta niitä kohtia, jotka ovat tekijälleen merkityksellisiä. Yltymisestä tekijä pääsee etenemään kohti teosta, kun hän alkaa tietoisesti työstämään yltymisensä mukanaan tuomia kokemuksia.

2 MITEN OLLA AVOIMEN ÄÄRELLÄ

Hei,

Ja kiitos uniryhmästä! Kävimme vielä viime viikolla tiistaina teillä kylässä juttelemassa uniryhmän herättämistä ajatuksista ja kokemuksista. Se oli taas ihana ja hieno hetki, niin kuin uniryhmänkin tapaamiset. Kiitos teille molemmille, vaimollesi ja sinulle!

Minulle tämä uniryhmä on ollut merkittävä. Olen päässyt takaisin kosketukseen jonkin sellaisen itseen, ja sitä kautta muihin, kohdistuvaan rehelliseen olemisen tapaan. Se on vasta ensihipaisu, mutta tuntuu tärkeältä ja hyvältä. Minulla on vahva aavistus, että se kosketus on ollut suurempi lapsena ja nuorempana, mutta aikuistuessaa vähän hautautunut arjen, järjen ja kaiken sellaisen alle. Se on jotain, mikä liittyy juuri yhteyteen toisiin ihmisiin ja maailmaan, ja ehkä se yhteys syntyy kun lakkaa varomasta itseään ja esimerkiksi omia utoja uniaan. Uniryhmä on lisännyt jotain armollisuutta ja suopeutta itseäni kohtaan, ja sitä kautta muita.

Minusta olisi hienoa jollain keinolla tehdä dokumentaarinen elokuva uniryhmästä tai uniryhmistä. Tarkempaa ajatusta minulla ei vielä ole, ja ensimmäisenä vaikeutena tulee mieleen tietenkin kaikki turvallisuustekijät suhteessa kameran tai äänityslaitteen läsnäoloon. Siitä huolimatta uskon, että joku keino käsitellä uniryhmiä elokuvassa olisi mahdollinen. Mahdollisuuksia on melkein yhtä monta kuin unessa! Kun se uniryhmä kuulostaa helposti salaseuralta ja huuhaalta, niin tuntuisi tärkeältä näyttää ettei niin ole. Se varmasti onnistuisi elokuvan keinoin. Mitä luulet olisiko se mahdollista, ja jos niin olisiko sinulla mahdollisuutta auttaa tällaisessa projektissa?

Ystävällisin terveisin,

Sera Martikainen
Aalto yliopisto
ELO Film School Helsinki
Dokumentaarinen elokuvaohjaus
p. +358503399274

2.1 LOPPUTYÖELOKUVA STILL LIFE, STILLEBEN, HILJAISELO

Still life, stilleben, hiljaiselo on opinnäytteeni taiteellinen osa, joka on dokumentaarinen elokuva uniryhmistä. Opintojeni maisterivaiheessa uniryhmän metodi oli vaikuttanut ajatteluuni jo siinä määrin, että katsoin jopa hieman velvollisuudekseni tallentaa tätä prosessia. Voisi kuvitella, että velvollisuus ja tallentaminen eivät kuulu luovan ajattelun lähtökohtiin, mutta minun kohdallani ne ovat oikeanlaisia rajausvälineitä tehdä päätöksiä sekä valintoja. Koin velvollisuudekseni tallentaa tämän inhimillisesti merkittävän prosessin, mutta otin kaikki mahdolliset vapaudet valita keinot kuinka se tehdään.

Dokumentaarisen elokuvan sisällä on lukematon määrä vaihtoehtoja, joista valita sopiva tyyli kullekin elokuvalle. Minulle tekemisen lähtökohta on asia, aihe tai teema, joka valitsee olomuotonsa minussa. Tältä pohjalta teen ratkaisut millaisilta asiat näyttävät, kuulostavat ja ennen kaikkea miten sen kaiken yhdistän. Usein minulla on aluksi jokin kuva mielessä, yksi ruutu, joka saattaa hieman liikehtiä. Uniryhmäelokuvan kohdalla kuvaa ei ihan aluksi ollut. Miten kuvata jotain näkymätöntä?

Alusta asti oli päivän selvää, että emme ala kuvittaa unia. Elokuvassa ei keskitytä uniin sinänsä, vaan kuuntelemiseen, metodiin ja ihmisten väliseen kommunikaatioon. Tässä vaiheessa *uniryhmä-aihe* oli jo muuttanut muotoaan joksikin abstraktimmaksi teemaksi tai aihepiiriksi, inhimillisyyden ja kommunikaation pohdiskeluksi.

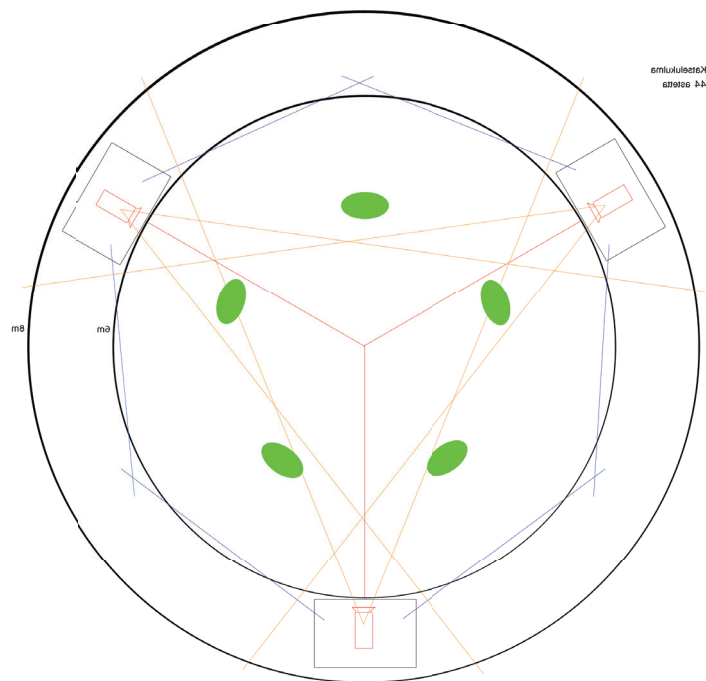
Uniryhmän fyysinen muoto, ihmiset istumassa keskenään, päätettiin säilyttää toteutusta sopivasti rajaavana elementtinä. Ihmisen arkinen olemus, puhuminen ja kuunteleminen maadoittavat unet lähemmäksi katsojaa. Ajattelen unet samankaltaiseksi luonnolliseksi elintoiminnoksi kuin hengittäminen tai sydämenlyönnit, enkä halunnut mystifioida niitä elokuvassa millään tavalla, vaan pikemmin palauttaa lähemmäksi maanpintaa. Samalla ajattelin, etteivät unet sinänsä ole kiinnostavia vaan tulevat kiinnostaviksi ihmisen kautta, joka niitä näkee ja kuuntelee.

Toinen askarruttava tekijä oli kuinka tiivistää kolmen tunnin uniryhmäprosessin vaiheet ja niiden luoma tunnelma enintään puoleen tuntiin. Tavoitteena oli tehdä muotokuva uniryhmämetodista, muotokuva jostain jaetusta inhimillisyydestä, eikä niinkään selittää kaikkea mitä uniryhmässä tapahtuu. Poissulkeminen, rajaaminen ja tiivistäminen ovat minulle mieleisiä menetelmiä, vaikka ajatteluni voikin olla melko kompleksista, kaikki liittyy kaikkeen -henkistä. Poissulkemisen, rajaamisen ja tiivistämisen keinot ovat valtaa ja vastuuta, mutta tässä työvaiheessa usein suljen ne ajatukset pois ja palaan niihin myöhemmissä vaiheissa tarvittaessa.

Kuva on minulle läheisin apuväline poissulkemisen menetelmässä. Kuvallisen materiaalin rajaaminen konkreettisesti tai pysyttäytyminen rajallisessa määrässä kuvattavia asioita ovat minulle keinoja avoimen asenteen ylläpitoon. Rajaamalla ja rajoittamalla joitain asioita, joitain toisia vapautuu ja avautuu. Rajaamalla ja karsimalla voi tehdä tilaa myös asioiden, ei vain äänien, *kuuntelulle*.

Aiemmin tässä luvussa mainitsemani ensimmäinen kuva, joka on merkityksellinen osa ajatteluprosessiani tuli tähän elokuvaan vasta ensimmäiset ryhmät kuvattuamme. Aloin nähdä

uniryhmän ulkona, puiden ympäröimänä, pienessä liikkeessä. Aikani hauduteltuani kerroin ideasta kuvaajalle, joka oli heti ajatuksessa mukana. Kuvaajan nerokkaan jatkojalostuksen pohjalta syntyi alla oleva suunnitelma ulkoryhmän kuvaamiseksi ympyräradan sisäpuolella avarassa tilassa. Ulkotila avaa ajatusten vaellusta ja lisää hengityksen avaruutta. Pieni liike korostaa ihmisten välejä, joissa ei näy mitään, mutta saattaa olla kaikki.

Kun vihdoinkin olimme saaneet riittävästi omasta mielestämme näkymätöntä kuvatuksi aloimme pohtia seuraavaa kysymystä. Miten leikata jotain näkymätöntä? Olen saanut työskennellä leikkaajan kanssa joka jakaa, ainakin joiltain osin, oman kokemukseni maailmasta. Tämä tarkoittaa sitä, että näkemisen, kokemisen ja olemisen tapamme ovat samankaltaisia. Maailmankuvissamme, ihmiskäsityksissämme ja kokemuksissamme on yhteneväisyyksiä. Voimme nähdä materiaalisia samoja asioita, joiden arvojärjestys on yhteneväinen. Luonnollisesti jaamme samankaltaisuuksia myös elokuvallisessa ajattelussamme. Minulle niistä tärkein on yhteinen käsitys elokuvan luontaisesta ei-kielellisyydestä, jota Päivi Takala kuvaa väitöskirjassaan *Äänen tunto* seuraavasti:

"Elokuvan tunto on käsite, jonka pitäisi nousta yhtä tärkeäksi asiaksi kuin elokuvakerronta. Tunto on sitä, kuinka tarina – on se sitten perinteinen lineaarinen tai kokeileva ja ei-lineaarinen – välittyy elokuvan kokijalle. Tunto koostuu elokuvan rytmistä, elokuvan äänen suhteesta kuvaan, toisteisuuksien, jännitteiden ja yllätysten paikasta kerronnan rytmissä. Tunto välittyy siinä, kuinka ihminen on kameran edessä läsnä (Helsingin kaunein ääni). Elokuvan tunto on myös jotain, jota on opittava havainnoimaan, omakohtaisesti tuntemaan ja siitä puhumaan. Näin saamme konkreettisia välineitä sille, miten vaikutamme elokuvan tuntuun, miten vaikutamme sen luomaan yhteiseen kokemukseen. Elokuvan kokonaisdramaturgia on tuntoista, ei kielellistä. " (Takala, 2014, 178.)

Leikkausvaiheessa meillä oli suuria haasteita materiaalin haltuun saamisessa, koska sitä oli valtavasti. Kuvasimme kuusi uniryhmää, joista jokainen kesti noin 1,5-3 tuntia. Osassa ryhmistä käytössämme oli jopa kolme kameraa. Materiaalin läpikäyminen oli hidasta ja raskasta, koska uniryhmissä ei *tapahdu* juuri mitään. Ihmiset puhuvat, puhuvat, puhuvat ja kuuntelevat. Materiaalia katsoessa piti pysyä todella tarkkana, jotta huomasi milloin *tapahtui* jotain hienovaraista.

Tapahtuminen ja sen tunnistaminen materiaalista, jossa näennäisesti ei *tapahdu* mitään on haastavaa. Aika luontevasti aloimme työskennellä niin, että karsimme pois materiaalia missä *ei tapahdu*. Sekä *tapahtumisen*, että *ei-tapahtumisen* tunnistaminen on sisäisten liikahdusten seuranta, joka vaatii erityistä kuuntelemista koko olemuksellaan. Tuntoisuuden ymmärryksen kehittämistä.

Leikkausvaiheessa keskustelimme leikkaajan kanssa paljon mahdollisista rakenteista. Uniryhmästä olisi ollut mahdollista rakentaa monenlaisia teoksia, kuten installaatio. Ajatus tuntui aluksi mahdolliselta, mutta lopulta päädyin pysyttelemään elokuvan muodossa, koska installaatio olisi tuntunut levittävän liikaa avoimia päitä ja jättävän turhia päättelemättömiä lankoja aiheen ympärille. Elokuvan muoto, pysyttäytyminen kuvallisesti uniryhmissä, ja lisäämällä vain yksi kuvallinen elementti niiden ulkopuolelta olivat tarpeellisia rajoitteita näin häilyvälle *aiheelle*.

Jokin kurinalaisuus tekemisen tavassa, tyyliässä, on minulle yksi keino avoimuuteen. Rajat antavat vapaammat kädet. Käytän usein poissulkemisen menetelmää, se sopii moneen työvaiheeseen. Opiskellessani kokiksi ensimmäisiä keittiötyöskentelystä opetettavia asioita oli oman työpisteen siisteys ja järjestelmällisyys, sekä *mise en place*, työpisteen järjestelmällinen valmistelu. Aineettomassa ajatustyössä, ja sisäisten liikahdusten valjastamisessa työvälineeksi järjestelmällisyys on minulle tärkeä. Ullmanilaisen unimetodin soveltaminen aiheideiden purkamiseen on yksi esimerkki tästä järjestelmällisyyden kaipuusta.

Still life, stilleben, hiljaiselo -elokuvaa leikatessa aloin pohtia dramaturgisena ohjeena mysteerin rakennetta. Minulle mysteeri on jokin asia, joka päästää lähelleen, tekee läsnäolonsa tunnettavaksi, mutta pakenee aina samalla kun lähenee. Tavallaan pysähtynyt, mutta samalla jatkuva liike, olemista ja venyvää liikettä yhtäaikaan. Tietää, että se jokin on siinä, mutta ei voi olla täysin varma.

2.2 AVOINTA ELOKUVAN TEKEMISESSÄ JA OLEMISESSA

Jouko Aaltosen väitöskirja *Todellisuuden vangit vapauden valtakunnassa - Dokumenttielokuva ja sen tekoprosessi* kuvaa elokuvan teon eri vaiheita. Aineistona Aaltosella on ollut useita haastatteluja tekijöiden kanssa. Väitöskirjassa tekoprosessi alkaa aina ideasta lähtien. Useat Aaltosen haastattelemat henkilöt pystyvät tunnistamaan ja osoittamaan hetken, jolloin elokuva on saanut alkunsa. Idea voi syntyä sanomalehti uutisesta, elokuvasta, tv-ohjelmasta, henkilöstä, valokuvasta. (Aaltonen, 2006, 111.) Aaltosen prosessi käy läpi idean muotoutumista alkusysäyksestä kohti synopsisia, ja aina valmiiseen teokseen ja asti. Minun tekee mieli pysähtyä idean syntyyn ja palata pari askelta taaksepäin tai tepastella idean syntyhetken ympärillä. Kun saan idean ensimmäinen kysymys itselleni on: miksi tämä on minulle tärkeää? Mitä tämä minussa liikauttaa?

Aaltosen mukaan tekijät eivät mielellään teoretisoi omaa tekemistään, vaikka useat lukevat paljon esimerkiksi filosofiaa. Dokumenttielokuvan teoria ei hänen mukaansa juurikaan kiinnosta tekijöitä tai että tekijät varovat teoreettisten lähtökohtien ilmaisemista suhteessa omaan tekemiseen. Aaltosen mukaan tämä liittyy tapaan hahmottaa dokumenttielokuva välineenä. Vaikka taustalla voi olla laajaa perehtyneisyyttä ideologioihin, aatteisiin ja filosofiaan keskeiset valinnat konkreettisessa tekemisessä ohjautuvat oman arkikokemuksen ja havainnon perusteella. Dokumenttielokuva ei ole väline, jolla esitetään erilaisia teorioita, vaan itsenäinen väline. (Aaltonen, 2006, 114-117.) Itsenäinen väline vaatii itsenäistä ajattelua.

Still life, stilleben, hiljaiselo -elokuvan kohdalla en muista yksittäistä hetkeä, jolloin olisin saanut idean tehdä uniryhmistä elokuvan. Jokin kokemus ryhmäprosessin erityisyydestä syntyi jo ensimmäisellä kerralla uniryhmään osallistuttuani. Seuraavalla kerralla pohdin enemmän miksi oleminen uniryhmässä tuntuu niin kodikkaalta ja tutulta. Neljän kerran jälkeen tunnistin omaa ajattelua ja olemistani uniryhmämetodin logiikassa. Kuuntelemisen ja inhimillisen jakamisen kaipuu minussa läikähti, jolloin ajattelin tämän olevan minulle tärkeää. En halua sanoa, että *tunsin* asian olevan tärkeää, koska haluan korostaa sen olevan valinta, joka syntyy kun nopeasti skannaan menneisyyteni kokemusjatkumon ja annan itseni *yltyä*.

Väitöskirjassaan Aaltonen kuvailee ennakkotutkimusvaiheen monimuotoisuutta ja laajuutta tekijöiden avustamana. Ennakkotyöhön voi kuulua muun muassa kirjallista lähdemateriaalia, kuvauspaikkojen tutkimusta ja ihmisten etsintää. Jokainen aihe ja muoto synnyttävät erilaisia tarpeita ennakkotutkimukselle, ja jokaisella tekijällä on omat tapansa tehdä sitä. Kaikkea tätä yhdistää kuitenkin eräs piirre: avoimuus. Aaltosen mukaan ennakkotutkimus on usein laajempaa ja perusteellisempaa kuin aivan välttämättöntä olisi. Aaltonen esittää, että laajempaa ennakkotutkimusta tehdään, *jotta päästään sisälle elokuvan aiheena olevaan maailmaan*. (Aaltonen, 2006, 119-125.)

Aaltosen määritelmä avoimuudesta vaikuttaa liittyvän ennenkaikkea laajuteen ja monipuolisuuteen. Aaltonen palaa avoimuuteen käsitellessään tekijöiden suhdetta avoimen mahdollisuuden myöhemmissä elokuvanteon vaiheissa. Tällöin avoimeen muotoon liitetään muun muassa kysymyksiä avoimeksi jättävä lopetus tai useiden totuuksien samanaikainen esittäminen. Monet Aaltosen haastattelemat tekijät tuntuvat kaipaavaan avoimuutta koko tekemisen prosessiin, mutta mitä tuo avoimuus kautta prosessin sitten voisi tarkoittaa? Käsikirjoituksesta poikkeamisen

vapaus, sattuman peliin puuttumisen mahdollisuus tuntuvat mielestäni melko pinnallisilta, mutta tärkeiltä avoimuuden ilmentymiltä. (Aaltonen, 2006, 178-180.) Aaltosen haastatteluissa tekijät korostavat sattuman kuuluvan avoimuuden piiriin. Sattumissa ikään kuin konkretisoituu avoimuuden periaate ja läsnäolo. Sattuma voi vaikuttaa jo aiheen valintaan tai myöhemmin esimerkiksi kuvaustilanteessa tai jälkituotannossa. Olen Aaltosen kanssa samaa mieltä, että avoin on laajuutta, spontaaniutta ja sattumaa, mutta sen lisäksi se on mielestäni asenne. Se ei ole pelkkää spontaania intuitiota, jotain sisäsyntyistä, vaan jotain jota voi opetella ja vaalia.

Aaltosen aikaisemmin mainitsema mahdollisuus *päästä sisään elokuvan aiheena olevaan maailmaan* tekemällä avoimempaa ja laajempaa taustatutkimusta on minulle harhaan johtava ajatus ja pitää sisällään olettamuksen, että tuo maailma olisi jotenkin erillinen. Omasta kokemuksestani puhuen, ja omaan olemiseeni nojaten uskallan väittää, että näin ei ole. Viittaan aiemmin esittelemääni John Deweyn kokemuksen ja taiteen tekemisen pohdintoihin *yltymisestä, ainutlaatuisesta tunteesta* ja kokemuksen kehitymisestä. Jotta voi *päästä sisään elokuvan aiheena olevaan maailmaan* on se tehtävä omasta kokemusjatkumostaan käsin. Ei ole olemassa elokuvan aiheena olevaa maailmaa ilman tekijänsä kartuttamaa kokemusten kirjoa, ja sen luomaa vuorovaikutussuhdetta maailmaan. Reippaasti yksinkertaistaen ja kärjistäen väitän, että taidetta tehdessä avoimuus syntyy oman henkilökohtaisen kokemusjatkumon perusteellisella, laajalla ennakkotutkimustyöllä. Elokuvan aiheena oleva maailma on tekijänsä kokemusmaailma.

2.3 EI-KIELELLISESTÄ EI-YMMÄRTÄMISEEN

Aaltosen mukaan monille tekijöille kirjallinen ja kielellinen ilmaisu vastustaa jotain elokuvalla ominaista, avointa maailman kohtaamisen mahdollisuutta.

”Kieli edustaa abstraktia ja kahlehtivaa. Tämä ilmenee esimerkiksi Kanerva Cederströmin puheessa leikkauksesta, jota hän vertaa tanssiin. Se sujuu, tai sitten se ei suju. Kun se ei suju, sitten verbalisoidaan. Cederström puhuu assosiatiivisen oivalluksen verbalisoitumisesta. Kun tätä joudutaan tekemään koko ajan se alkaa näkyä lopputuloksessa, ”et se on sitten taas liian harkittu, liian hieno ajatus sen sijaan että se olis vapaa assosiatiivinen pelkästään”. Tässä kielellisen ilmaisun ja kommunikoinnin vierastamisessa on jotain hyvin syvää ja oireellista. Ei ole kysymys siitä, että kielellistä ilmaisua sinänsä hyljeksittäisiin, tekijöiden joukossa on loistavia kirjoittajia ja kielenkäyttäjiä, vaan siitä että sen ei katsota liittyvän dokumenttielokuvaan ja sen tekemisen perimmäiseen olemukseen.” (Aaltonen, 2006, 180)

Oma kokemukseni puheen suhteesta elokuvaan kehittyä suhteestani puheeseen koko elämän ajalta. Tilanteissa, joissa ei tarvitse puhua olen omimmillani. Toisten kuunteleminen, elokuvan katsominen, tanssiminen. Se hetki kun on hyvän ystävän luona yökylässä, ja on puhuttu koko päivä. Viimeiseksi sanotaan pimeässä hyvää yötä huoneen toisilta laidoilta ja jäädään hetkeksi makaamaan hiljaisuuteen yhdessä ennen nukahtamista.

Puhuessa tulee usein olo, että mitään ei oikeasti tule ulos. Sillä on helppo peittää asioita. Puhua voi monella tavalla, josta Ullmanin ryhmäprosessi on oivallinen esimerkki. Puhua voi sanomatta mitään tai niin, että se avaa ajatuksia ja kokemuksia. Ullmanin kehittämä ryhmäprosessi perustuu järjestelmään, jolla puheesta on mahdollista synnytyä syvempää kommunikaatiota, jakamista. Jakamisen ajatuksen uskoisin liittyvän Aaltosen mainitsemaan *dokumenttielokuvaan ja sen tekemisen perimmäiseen olemukseen*, joka vierastaa kielellistä. Sekä uniryhmät, aiheidearyhmät että elokuvat ovat minulle inhimillisen jakamista. Puhe, kuvat, leikkaus ja kaikki muut välineitä, jotka on jollain keinolla valjastettava palvelemaan inhimillisen jakamista parhaansa mukaan.

”Selittämättömyys on todellisuuden ominaispiirre”, kirjoittaa Markku Siivola esseekokoelmassa *Ei-ymmärtämisen eteisessä*. Siivola puhuu ei-ymmärtämisen mahdollisuudesta ainoana mahdollisuutena jättää taakse selittävä ymmärrys. Ei ole mielekästä tavoitella tuolta, kun asia on ollut koko ajan tässä. Ei ole mitään ymmärrettävää. (Siivola, 2008, 42-43) Ei-kielellisyys elokuvassa tarkoittaa omalla kohdallani ei-ymmärtämisen tilan tavoittelua. Selittämättömyyden hyväksymistä. Tämä luo tilaa avoimelle olemiselle.

Aaltosen esittämään tekijöiden avoimuuden kaipuuseen sopii lääkkeeksi Markku Siivolan lause: selittämättömyys on todellisuuden ominaispiirre. Kaikessa tutkimisessa, päättelyssä, pohdinnassa ja löydösten esittelyssä, jokaisessa prosessin vaiheessa tämä todellisuuden selittämisen mahdottomuus on mielestäni olennaista pitää läsnäolevana. Kun sen kanssa pystyy elämään ja työskentelemään, jatkuvasti tasapainoillen kapealla kaistaleella ei-tietämisen maastoissa, maailma voi avautua.

Esseessään *Oranssin värinen t-paita* Risto Santavuori määrittelee ei-ymmärtämistä ymmärtämisen kautta Martin Heideggerin avulla. Heideggerin hermeneuttisen fenomenologian mukaan

ymmärtäminen on *omaksi itseksi tulemista*. Jotta ihminen voi tulla omaksi itsekseen on hänen tunnistettava itsessään olevat mahdollisuudet. (Santavuori, 2008, 80-81.)

”Eksistentiaalisessa mielessä ymmärtäminen on siis kykyä olla se mikä on, oma itsensä. Ymmärtämisessä tunnistaa itsessään tuon erityisen niin, että sille löytyy myös ilmaisun muoto. Ymmärtäminen ei siten ole sisäiseen sulkeutunutta, vaan nimenomaan olemassaololleen yhteyttä avaavaa. Heideggerin sanoin ”ymmärtäminen voi ensisijaisesti asettua maailman avautuneisuuteen.”

Ymmärtäminen on näin ollen suhde näiden mahdollisuuksien ja maailmassa vallitsevan tilan välillä, ei mitään absoluuttista.

Tämä periaatteessa varsin yksinkertainen ja itsestäänselvyydeltäkin tuntuva ajatus asettaa koko elämisen tapaamme kriittisen tarkastelun kohteeksi. Pohjimmiltaan se avaa eteemme kysymyksen, kunnioittammeko todella elämää. Ja tämän elämän kunnioittavan, olemiselle tilaa antavan suhtautumisen avain käsitteeksi — tämän Heideggerin ymmärtämys määritelmän perusteella — muodostuu ei-ymmärtäminen. ” (Santavuori, 2008, 80-81)

Santavuori pohtii käsitteiden ymmärtäminen, ymmärtämätön ja ei-ymmärtäminen merkityksiä. Ymmärtäminen asettaa olemisen merkityssuhteeseen toisten kanssa ja maailmassa. Minän suhde maailmaan ilmenee ymmärryksenä. Ei-ymmärrys voi kehittyä vain ymmärryksestä, joka on ei-ymmärtämisessä jotain olevaa, läsnäolevaa olemisen tapana, joka muuttu merkitykseltään itsensä kieltäväksi. Santavuori kysyy olisiko käsitteellisesti ajateltava niin, että minän maailma-suhteesta luopumista kutsuttaisiin ei-ymmärrykseksi?

” Kun ihminen lakkaa tuomasta esille omaa olemustaan, on hän siirtynyt ymmärryksestä ei-ymmärryksen eteiseen. — — — — Ymmärtämätön ei siitä havaitsee merkityksellistä, vaan vaeltaa mielessään hetkestä toiseen kiinnittymättä mihinkään. Ei-ymmärtäväinen sen sijaan tunnistaa merkityksellisen, mutta pidättäytyy kiinnittymästä siihen, olemasta se, joka asettaa merkityksen osaksi merkityskokonaisuutta. Kohtaamisen tilasta ei ymmärtävä luovuttaa ymmärtämisen toiselle, mikä on merkityksellistä siitä johtuen, että ymmärtäminen on aina itsen ymmärtämistä. Jos siis ymmärrän toista, on tuo toinen jotenkin minun maailmani osaa eikä siten toimi minun tilassani omana itsenään. (Santavuori, 2013, 82-83)

3 MITEN PYSYTELLÄ AVOIMEN ÄÄRELLÄ?

”Realistisen taiteen manifesti

Realismi syntyy todellisuuden hyväksymisestä sellaisenaan

Kunnon realisti uskaltaa nähdä, tai ainakin uskaltaa yrittää nähdä maailman sellaisena kuin se on

Maailman sellaisena kuin se on, on realistille suurimmalta osin tuntematon

Realisti on uudisraivaaja

Realisti näkee uudisraivattava jo moneen kertaan raivatussa

”Joka päivä on uus, raivattava avaruus”

Viinipullon ostaminen on yhtä realistista kuin unen näkeminen jossa viinipullo ostaa sinut

Realisti ei rakenna sepitteitä, mutta tarvittaessa realisti on sepite

Realistinen taide on osa todellisuutta, se ei kuvaa mitään

Realisti ei keksi aiheita, vaan aiheet ympäröivät hänet

Elämä noin yleensä, on realistisesti katsottuna melko käsittämätön, niinpä realistinen taidekin on usein melko käsittämätöntä

Realisti ymmärtää, että ei ymmärrä juuri mitään”

(Mäkelä, 2008, s.193)

3.1 GRANDE FINALE EI OLE LOPUSSA VAAN LÄSNÄ KOKO AJAN

Ohjaajana koen tekemiseni kannalta tärkeimmäksi asiat, jotka tapahtuvat ammattini ulkopuolella, ovat tapahtuneet sitä ennen ja siitä huolimatta. Elämänkokemus ja itsetuntemus ovat samalla taiteilijamyytin pintapuolen kliseitä ja toisaalta juuri niitä ainoita mielekkäitä työkaluja, joita käytettävissä on. Itsetuntemuksella tarkoitan sellaista, että todella tunnistaa sisäisiä liikahtuksiaan, syitä ja seurauksia. En tarkoita pinnallista persoonallisuuspsykologiaa: mikä muumilaakson asukas olisit? Elämänkokemuksella tarkoitan kaikkia kokemuksia elämän varrella ja ymmärrystä niiden jonkinlaisesta toisiinsa nivoutumisesta olentojen erilaisissa, sisäisissä järjestelmissä.

Avoimuuden kokemus on minulle pohjimmiltaan sitä, että hyväksyy mysteerin läsnäolon. Mysteerillä tarkoitan melko arkista havaintoa siitä, että on olemassa asioita, joihin ei ole yksiselitteistä, tyhjentävää vastausta. Koen äärimmäisen vaikeaksi usein esitetyn kysymyksen: Mitä oikeastaan halusit elokuvallasi sanoa? Usein haluaisin vastata rehellisesti, että en mitään. En mitään tiettyä. En halunnut sanoa sinulle mitään, koska minun kokemusmaailmassani kaikki tärkeät asiat pakenevat sanoja.

Avoimuuden kokemus elokuvassa liittyy vahvasti kuuntelemiseen. Avoimuus on sitä, että antaa asioiden tapahtua ja tulla luo. Kuuntelemista on jonkinlainen sattuman läsnäolo ja se ettei selitetä kuka tai mikä saa asioita kameran edessä tapahtumaan. Samaan aikaan kamera on läsnä jonkinlaisena kysyjänä ja kuulijana. Pidän elokuvista, joissa roolini katsojana on vähän samankaltainen kuin uniryhmäläisellä; kuuntelen avoimin korvin lohduttamatta, neuvomatta ja rohkaisematta, mitä ikinä eteeni tarjoillaan.

Ohjaajana ja taiteilijana koen olevani kuunteleva. Sisällytän oman *ainutlaatuisen tunteeni* teokseen, ja se jää avoimeksi muille, koska en oleta muiden ymmärtävän. Ei ole mitään ymmärrettävää, ei selitettävää, ei sanottavaa. Minulle taiteen tekemisen mielekkyys perustuu avoimeen jakamiseen, ei-sanomiseen, ei-ymmärtämiseen.

Still life, stilleben, hiljaiselo elokuvassa jännitin eniten Markku Siivolan, uniryhmäekspertin, palautetta. Jännitin niin paljon, että halusin näyttää hänelle jo puolivalmista leikkausversiota. Palaute oli ihmeellinen. Henkilö, joka elää ja hengittää uniryhmiä ja ei-tietämistä, mutta ei ole perehtynyt elokuvaan muuten kuin aktiivisen katsojan roolissa puhuu yhtäkkiä kieltä, jota ymmärrän täydellisesti. Ja jota hän tuntuu lukevan täydellisesti.

”Kun olen puhunut sinulle kuinka vaikeata on varmaan välittää videolla alle puolessa tunnissa se mitä varsinaisesti kolmen tunnin aikana ihmisten välillä tapahtuu, niin minulle on kuitenkin nyt valkenemassa, että samoin en huomannut ensin ajatella kuinka lähellä pointtia elokuvallinen ratkaisusi onkaan. Ei juonessa vaan selittämättömyyksistä kertovassa tunnelmassa. Vastaus on koko ajan läsnä kuvien unenomaisessa liukumisessa, jossa proosallinen hiekkakuoppa ja tekninen karuselli ovat omalta osaltaan vahvistaneet kuvien hiljaista virtailua.”

-Markku Siivola, sähköposti, 16.3.2017

Still life, stilleben, hiljaiselo on puheliain elokuva, jonka olen tehnyt. Siinä on puhetta alusta loppuun. Se ei ole puhetta puheen vuoksi, puhetta täyttämään hiljaisia kohtia tai selittämään näkymättömiä paikkoja. Tässä elokuvassa puheella on erityinen rooli kuuntelemisen mahdollistajana. Puheessa sanat seuraavat toisiaan ja muodostavat lauseita, joista muodostuu tärkeitä ajatuksia. Kuunnellut on vasta sitten kun on kuullut jokaisen sanan kohdalla, eikä vain odottanut kokonaisen ajatuksen valmistumista. Tämän tekstin voi päättää vain yhdellä tavalla:

"Vain tunnelma voi välittää olennaisimman, jota sanat sitten vahvistavat sen verran kuin mitä ne heikkoudessaan voivat. Grande Finalea ei ole, koska vielä valtavampi Grande Finale on ollut läsnä alusta saakka niiden kuulla jotka kuuntelevat olemuksellisesti eikä ajatuksellisesti."

-Markku Siivola, sähköposti, 16.3.2017

LÄHDELUETTELO

Siivola, Markku 2008. Unien opissa. Unet itseymmärryksen palveluksessa. Kirjapaja, Helsinki.

Alhanen, Kai 2013. John Deweyn kokemusfilosofia. Gaudeamus, Helsinki.

Dewey, John 2010. Taide kokemuksena. Suomentanut Antti Immonen ja Jarkko S. Tuusvuori. niin&näin, Tampere.

Johnsson, Jussi; Laitinen, Tuomas; Lehto, Juhani; Mäkelä Pasi; Porkola, Pilvi; Saarakkala, Janne; Santavuori, Risto; Siivola, Markku; Silvennoinen, Tommi; Vuori, Eero-Tapio 2008. Ei-ymmärtämisen eteisessä. Todellisuuden tutkimuskeskus, Helsinki.

Aaltonen, Jouko 2006. Todellisuuden vangit vapauden valtakunnassa — Dokumenttielokuva ja sen tekoprosessi. Like, Helsinki.

Takala, Päivi 2014. Äänen tunto. Elokuvaäänen kokemuksellisuudesta. Aalto ARTS Books, Helsinki.

Siivola, Markku. Mentaalitalkoot esite. <https://siivola.org/mentaalitalkoot/mentaalitalkoot_esite.pdf>23.10.2017

Siivola, Markku. Uniryhmä ihmisyyttä etsimässä. <https://siivola.org/markku/uni/suom_artikkeleita/uniryhma_ihmisyytta_etsimassa.htm>23.10.2017

Mikkilä, Marko. Kasvatus ja aika, <http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?lan=1&page_id=600> 6.10.2017

Uniryhmät, 2014-2016, Helsinki

Aiheidearyhmät, 2016, Helsinki

Siivola, Markku 2017. Sähköposti. 16.3.2017

Kielitoimiston sanakirja.<kielitoimiston.sanakirja.fi> 4.4.2017

Oravahavaintoja, 2016. Martikainen, Sera.

Still life, stilleben, hiljaiselo, 2017. Martikainen, Sera.